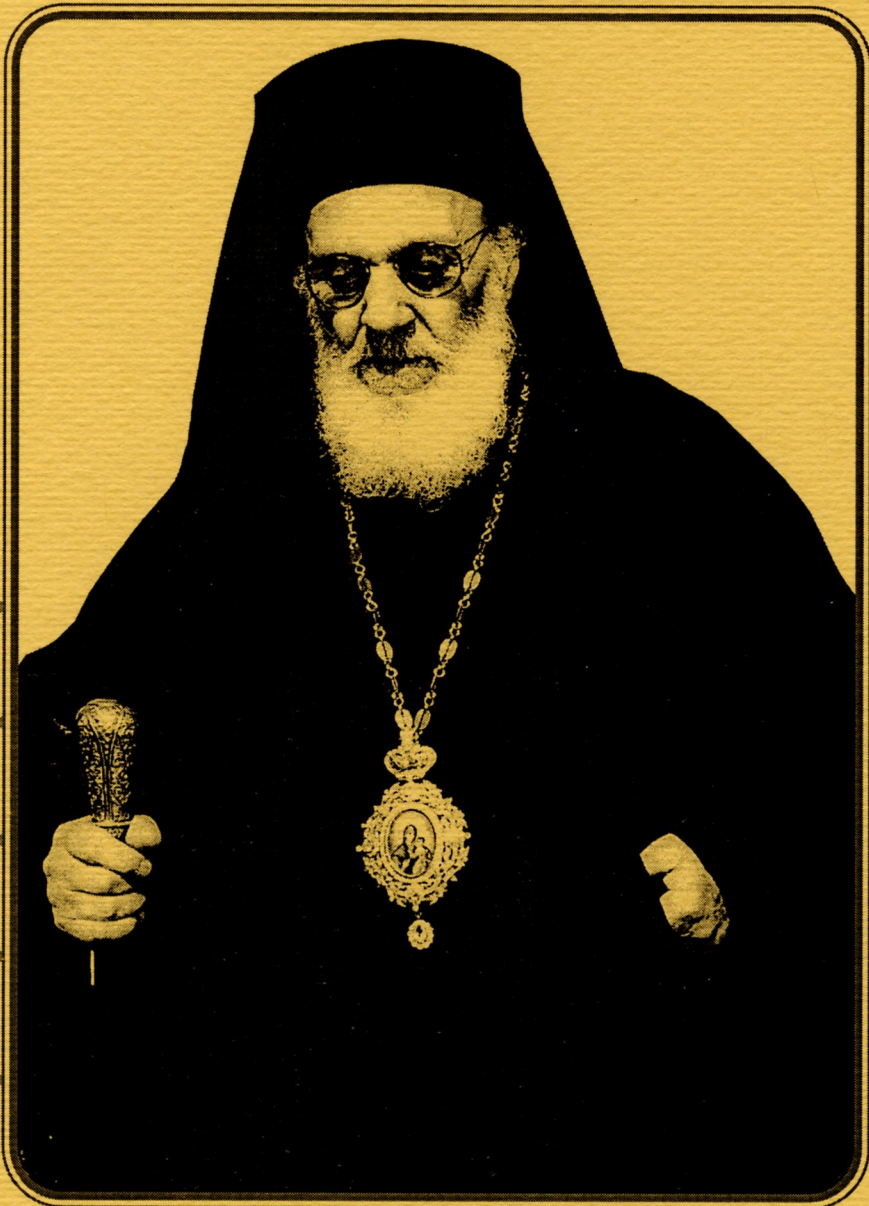

Βαγγέλης Π. Λιάπης

Χριστοφόρος Χατζής

ΕΛΕΥΣΙΝΑ 2003

Πρόλογος

Η σημερινή εποχή της αλλοτρίωσης τρέχει, χωρίς να ενδιαφέρεται γι' αυτούς που μόχθησαν ώστε να προκόψει ο τόπος και πρόσφεραν ώστε να αναπτυχθούν συνθήκες καλύτερης ζωής. Δεν προβάλλεται το έργο τους ώστε να γίνει παράδειγμα για τους νεότερους.

Το έργο των εκλεκτών, με τις θετικές τους υπηρεσίες, διδάσκει και προτρέπει, προς το καλό. Η αναφορά στο έργο τους είναι απαραίτητη. Είναι λάθος να αφήσουμε να εξαφανίζεται ο χρόνος τα θετικά που οικοδομούν.

Έχω αναφερθεί, σε μερικούς σημαντικούς αλλά και ασήμαντους Ελευσινιώτες. Ίσως να έχω καλύψει κάποιο μέρος της σημερινής Ελευσινιακής προσφοράς για αυτούς που πέρασαν και μας άφησαν κάτι. Αυτοί που θα μας διαδεχτούν περιμένουν να βρουν κάτι να τους πληροφορήσει για κάποιους Ελευσινιώτες που πρόσφεραν σε τούτο τον τόπο. Είναι υποχρέωσή μας. Πιστεύω ότι στην πόλη μας πέφτει η υποχρέωση να συγκεντρώσει πλήρη στοιχεία για όσους πρόσφεραν θετικά στον τόπο μας. Πρέπει να κάνει ώστε να είναι προσιτό το έργο τους σε όλους ώστε να δημιουργήσει ερεθίσματα, έτσι που να τους έχουν μπροστά τους οι μετά από μας ώστε να προχωρήσουν στα αχνάρια τους. Γιατί δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι καλύπτω το κενό με το να αναφέρομαι μόνον σε μερικούς χωρίς αναφορά στην προσφορά του.

Αυτό που με γεμίζει θλίψη είναι ότι χάνονται τα στοιχεία με το πέρασμα του χρόνου. Έχω επισκεφθεί πολλές πόλεις της χώρας μας και ζηλεύω όταν επισκέπτομαι τις δημοτικές βιβλιοθήκες, τις αίθουσες των Δημοτικών μεγάρων, τους δρόμους και τις πλατείες. Όλα αυτά μιλούν για τον τόπο και για όσους πέρασαν. Τους βλέπεις σε αγάλματα και φωτογραφίες σε ονόματα δρό-

μων και μπορείς εύκολα να διαβάσεις για τις δραστηριότητές τους σε τόμους. Έχεις να κάνεις με την ιστορία του παρελθόντος της πόλης, που σου μιλάει και σε πληροφορεί. Που σου λέει ποια είναι και ποιοι ήσαν αυτοί που την έφτιαξαν που την στήριξαν όπως την βλέπεις και την χαίρεσαι. Ζηλεύω και θλίβομαι γιατί η Ελευσίνα πάει να γίνει ανώνυμη. Γιατί δεν μπορούμε να λέμε ότι κι εμείς τα έχουμε τέτοια πρόσωπα όταν δεν τα προβάλλουμε ώστε να γίνουν δυναμικοί παράγοντες πνευματικής ανόδου αλλά και καταντούν στοιχεία νεκρού πολιτισμού.

Από καιρό ασχολούμαι με τον Ελευσινιώτη Μητροπολίτη Χριστοφόρο Χατζή. Είναι ένα πρόσωπο που το αφήνουμε και περνάει απαρατήρητο. Δεν πάνε πολλά χρόνια που έφυγε και είναι ζήτημα εάν γνωρίζουν κάτι γι' αυτόν, πολύ λίγοι Ελευσινιώτες. Είχα την τύχη να τον γνωρίσω, να μιλήσουμε. Και μένει πάντα μέσα μου σαν μια απαστράπτουσα ηθική παρουσία. Βλέποντας ότι δεν πρόκειται να ασχοληθεί κανείς με το έργο αυτού του ανθρώπου, ούτε οι αρμόδιοι του Δήμου μας, έστω και αν έγινε δωρητής στην Ελευσίνα, έστω και αν ο τόπος μας απέκτησε έναν Μητροπολίτη τέλος πάντων, αισθάνομαι την ανάγκη να γράψω ένα ευχαριστώ. Δεν καλύπτω βέβαια την ασυγχώρητη αδιαφορία του Δήμου μας. Αυτόν τον κατηγορώ ευθέως σαν αγάριστο και κακοπληρωτή. Ας θεωρηθεί τουλάχιστον η αναφορά μου στον Χριστοφόρο Χατζή σαν μια απλή υπόμνηση, σαν τιμή των όπλων. Ίσως κάποτε χρειαστεί για κάποιον που θα θελήσει στο μέλλον να ασχοληθεί σοβαρά με την ιστορικά της Ελευσίνας.

Καταπιάστηκα με συγκέντρωση ιστορικών και βιογραφικών στοιχείων όσα πρόφθασα και συγκέντρωσα. Είναι μία αναγνώριση, μία θετική προσφορά σε κάποιον

που πρόσφερε. Έστω ελάχιστη. Με ενδιαφέρει να μένει, να υπάρχει. Γιατί ένα γραφτό κείμενο δεν χάνεται εύκολα, και ακόμα, γιατί πιστεύω ότι θα πιάσει τόπο. Γιατί αν είναι αδιάφορη η σημερινή εποχή, κάποτε, οπωσδήποτε θ' αλλάξει το κλίμα.

Είχα τη σπάνια τύχη να γνωρίσω τον Χριστοφόρο Χατζή από τα πρώιμα νεανικά μου χρόνια, τότε που ήταν αρχιμανδρίτης. Η όλη του πορεία ήταν μία θετική δράση. Αν αναφερθούμε και στις συνθήκες κάτω από τις οποίες έδρασε και δημιούργησε, τότε έχουμε μπροστά μας μία μεγαλόπρεπη προσωπικότητα. Έχουμε να κάνουμε με έναν άνθρωπο που ανάλωσε τη ζωή του για τον άνθρωπο. Μελετώντας τη ζωή και τη δράση του στην καταστραμμένη περιφέρεια της Ηπείρου, τον είδα σαν ιεραπόστολο. Όπου πήγα στα χωριά γύρω, ίσαμε την ακριτική Πυρσόγιαννη και πιο πάνω ακόμα, στα σύνορα με την Αλβανία στο Πλικάτι, που είχαν να μου εκφράσουν τις ευχαριστίες τους για τον άγιο ιεράρχη.

Για την ολοκλήρωση τούτης της εργασίας χρειάστηκε να ταξιδέψω στην Κόνιτσα, που όπως είναι γνωστό εδρεύει η Μητρόπολη Δρυϊνουπόλεως Πωγωνιανής και Κονίτσης που, από το 1953-1967 Μητροπολίτης ήταν ο Χριστοφόρος Χατζής. Τα στοιχεία που συγκέντρωσα και όσα μου έδωσε ο Μητροπολίτης Σεβαστιανός, παρουσίασαν κενά και χρειάστηκε να πάω για δεύτερη φορά με τον Γιάννη Καλομενίδη και τη γυναίκα του Αλεξάνδρα. Αυτή τη φορά ήταν περισσότερο παραγωγική η επίσκεψή μας.

Ευχαριστώ τον Σεβασμιότατο Μητροπολίτη Δρυϊνουπόλεως, Πωγωνιανής και Κονίτσης κύριο Σεβαστιανό για την προθυμία του να μου δώσει πολύτιμα στοιχεία.

Ευχαριστώ τον πανοσιολογιότατο αρχιμανδρίτη Θεόδωρο Μπεράτη και την Δημοτική βιβλιοθήκη του Δήμου Κονίτσης για το πληροφοριακό υλικό που έθεσαν στη διάθεσή μου.

Ο Γιάννης Καλομενίδης και η Αλεξάνδρα στάθηκαν κοντά μου σαν δεξί χέρι. Πρέπει ακόμα να ευχαριστήσω τους Ντίνο Νικολούλια και τον Χρήστο Θανατούλα για αρκετά συμπληρωματικά στοιχεία που μου έδωσαν και όσους άλλους συνέβαλαν ώστε να ολοκληρωθεί, όσο ήταν δυνατό, τούτη η βιογραφία.

Πιστεύω ότι χρωστάει η Ελευσίνα στον έξοχο ιεράρχη την αναγνώριση της εκκλησιαστικής και κοινωνικής προσφοράς του. Τούτη η αναφορά, ας είναι ελάχιστο δείγμα

Βαγγέλης Π. Λιάπης
Απρίλιος 1997

Από το ξεκίνημα μέχρι την περιπέτεια

Θα μπορούσε κανείς να χωρίσει το βίο και τη δράση του Χριστοφόρου Χατζή σε τρεις χρονολογικές ενότητες. Η πρώτη από τη γέννησή του και μετά μέχρι τη χειροτονία του σε Μητροπολίτη.

Η δεύτερη περιέχει την περιπέτειά του εξαιτίας του ότι χειροτονήθηκε από παλαιοημερολογίτες κανονικούς αρχιερείς. Και η τρίτη αναφέρεται στην Μητρόπολη που εγκαταστάθηκε. Από τις τρεις αυτές χρονολογικές ενότητες, η πρώτη παρουσιάζει τα περισσότερα κενά.

Σχετικά με την πρώτη περίοδο της ζωής του δεν μπορούμε να ακολουθήσουμε ακριβή χρονολογική σειρά, αφού δεν διαθέτουμε ακριβή στοιχεία και γραπτές

αναφορές. Σε μία βιογραφική έρευνα όπως ετούτη, οι προσωπικές μαρτυρίες αυτών που γνώρισαν τον Δεσπότη, όπως τον αποκαλούσαν οι συμπατριώτες του Ελευσινιώτες, είναι ευπρόσδεκτες, γιατί αν και αχρονολόγητες και αποσπασματικές, περιέχουν μία ζωντανία που δεν την συναντάς στα κείμενα. Το ότι στερούνται χρονολογικής αναφοράς δεν τις εμποδίζει να πουν αυτά που θέλουν να πουν.

Εάν κάποιος περπατούσε κατά τη δεύτερη δεκαετία του αιώνα μας τη σημερινή οδό Ι. Θανασουλοπούλου και έφτανε κάπου εκεί που τέμνεται ο δρόμος από την κάθετη οδό Μπουμπουλίνας, θα συναντούσε μία μεγάλη ξύλινη καγκελωτή αυλόπορτα. Στο βάθος της αυλής ήταν το πατρικό του Μητροπολίτη, εκεί που γεννήθηκε και μεγάλωσε..

Θα παρατηρούσε το υπερήφανο πεύκο που είχε φυτέψει ο νοικοκύρης όταν χτίστηκε το σπίτι και την ασημοφορεμένη παιχνιδιάρικη τζουτζουφιά που είχε φυτέψει η νοικοκυρά. Τα δένδρα δεν ήταν μοναδικά σε αυτή την αυλή γιατί όλες στην Ελευσίνα είχαν ένα πεύκο και μία τζουτζουφιά. Αυτό που έκανε τον περαστικό να σταθεί και να δει την αυλή ήταν το περιποιημένο πηγάδι, λίγα δένδρα που σπάνιζαν τότε στις αυλές, λεμονιές, μανταρινιές, πορτοκαλιές. Αυτό ήταν σημάδι ότι το σπιτικό ήταν από τα διαλεχτά. Αλλά και τα λουλούδια της αυλής ξεχώριζαν και μαρτυρούσαν νοικοκυριό και ευγένεια.

Ήταν το σπίτι της Αμαλίας της μαμής, που την γνώριζε όλη η περιοχή της Ελευσίνας και τα γύρω χωριά.

Επικρατεί η άποψη ότι αυτή ανέβασε το σπίτι και έφτασε να γίνει ο γιος της ο Χρήστος ολόκληρος Δεσπότης.

Δεν γινόταν λόγος για τον νοικοκύρη. Σαν να μην υπήρχε. Γι' αυτό δεν μπόρεσα να βρω στοιχεία. Βρήκα όμως όσα χρειάζονται για την περίπτωση.

Ο μπάρμπα-Τάσος Χατζής ήταν ένας γλυκός συμμαθέστατος άνθρωπος. Δούλευε στο σαπουνάδικο «Χαρίλαος-Κανελλόπουλος» στο τμήμα που γινόταν ο διαχωρισμός του λαδιού από ελαιοπυρήνες, με χρήση διθειούχου άνθρακα. Ήθελε κάποια τέχνη η δουλειά έστω εμπειρική, έμαθα μάλιστα και αυτούς που την δίδαξε ο μπάρμπα-Τάσος όταν τον πήραν τα χρόνια και έφυγε από το εργοστάσιο. Κάπου είδα γραμμένο ότι ήταν νυχτοφύλακας. Πιστεύω ότι δεν ήταν αληθινή η δεύτερη πληροφορία – εκτός εάν, πριν γίνει ειδικός, είχε αρχίσει τη δουλειά από νυχτοφύλακας ή έγινε νυχτοφύλακας όταν γέρασε και πήραν νεότεροι την τέχνη του. Δεν υπήρχε σύνταξη τότε λόγω γήρατος.

Αυτός ήταν ο πατέρας του Δεσπότη.

Την Αμαλία την γνώριζαν και οι πετρούλες του χωριού, όχι γιατί ήταν μαμή, αλλά γιατί ήταν μία ικανότατη γυναίκα, μία ξεχωριστή προσωπικότητα που ενέπνεε σεβασμό στο χωριό. Την θυμάμαι ώριμη πενηντάρα. Ήταν μία μεγαλόσωμη αρχόντισσα που ήταν να την καμαρώνεις. Έδειχνε αρχοντογυναίκα χωρίς έπαρση. Μπορούσε να περνάει από το πατάρι, κάτι που απαγορευόταν στις γυναίκες. Η Αμαλία όμως, καθόταν άνετα στο μαγαζί του χωριού μ' αυτούς, όχι βέβαια για να σκοτώνει το χρόνο της, αλλά για ζητήματα γενικότερου ενδιαφέροντος. Γιατί, εκτός από κοινωνική ήταν περισσότερο ψυχάρα γυναίκα λίαν ευαίσθητη σε περιπτώσεις ανθρώπινων αναγκών. Έκανε συχνές επισκέψεις στη γιαγιά μου. Είχα πιστέψει ότι από μικρές θα ήσαν φιλενάδες, μιλούσε όμως με σεβασμό στην προγιαγιά μου και την

αποκαλούσε θειάκα (θεία). Όταν ρώτησα την προγιαγιά μου γιατί την αποκαλούσε θεία, μου είπε ότι ο πατέρας της Αμαλίας ήταν αδερφός, της, ότι δηλ. την είχε ανιψιά. Έτσι έμαθα ότι η Αμαλία ήταν το γένος Παπαϊωάννου.

Το σπιτικό της Αμαλίας ήταν από τα αριστοκρατικά του χωριού. Όχι γιατί ήταν πλούσιο, ούτε ότι ήταν από τους μεγάλους νοικοκυραίους που είχαν πολλά κτήματα. Γνωρίσαμε το νοικοκύρη. Μεροκαματιάρης άνθρωπος. Έβγαζε ό,τι έβγαζε και η γυναίκα του από τις γέννες. Φτωχά πράγματα. Πόσοι μπορούσαν να γεννηθούν μέσα σε ένα χρόνο σε ένα χωριό γύρω στους 1500 κατοίκους, έστω και αν την φώναζαν και στα γύρω χωριά;

Το ανέβασμα λοιπόν του σπιτικού της Αμαλίας Χατζή οφείλεται εξολοκλήρου στην προσωπικότητά της.

Στη δουλειά της ήταν ικανότατη. Είχε βγάλει πάρα αρκετές δύσκολες γέννες. Ο Κωνσταντίνος Παπαδημητρίου, σπουδαίος χειρουργός γυναικολόγος με σπουδές στο εξωτερικό, μιλούσε με τα καλύτερα λόγια για την Αμαλία, την έπαιρνε δε για βοηθό του σε όλες τις δύσκολες γέννες.

Ο Χριστοφόρος Χατζής συνδέεται με την προσωπικότητα της μητέρας του. Οπωσδήποτε, θα ακολουθούσε το δρόμο προς τα γράμματα, αφού ήταν γιος μίας τέτοιας μάνας. Σ' αυτές τις περιπτώσεις φαινόταν το πράγμα από τα πρώτα χρόνια και οφείλεται σε ανάλογο κλίμα που καλλιεργείται στο σπίτι. Ο μικρός Χρήστος Χατζής έζησε και μεγάλωσε σε ένα σπίτι που το κλίμα εκεί ήταν πρόσφορο για πνευματικό ανέβασμα και μάλιστα εξαιτίας της μητέρας του, η οποία ξεχώριζε από τις γυναίκες. Το να πάει μία κοπέλα να γίνει μαμή αυτή την εποχή του

συντηρητισμού και των ηθικών αναστολών σημαίνει απελευθέρωση. Η Αμαλία ήταν μία ελευθερωμένη γυναίκα.

Είναι βέβαιο ότι δεν τον οδήγησε η μητέρα του προς τη θρησκεία. Ίσα-ίσα, η Αμαλία ονειρευόταν γιατρό το γιο της, γιατρό γυναικολόγο. Το ότι ο γιος της ακολούθησε τη Θεολογία, ήταν δική του επιλογή. Αντέδρασε βέβαια η μητέρα του, όχι όμως μέχρι του σημείου να τον αποτρέψει, ούτε υπήρξε κάποιος μέσα ή έξω από το σπίτι που να έσπρωξε το Χρήστο στα Θρησκευτικά.

Αυτά προκύπτουν από συζητήσεις που έκαναν οι ξαδερφάδες, η γιαγιά μου με την Αμαλία, όταν ο γιος της είχε περιβληθεί το ιερατικό σχήμα. Έλεγε τότε ότι ο γιος της διάλεξε μόνος του αυτό το δρόμο, ότι αυτή τον ήθελε γιατρό γιατί έπαιρνε και πολύ τα γράμματα, αφού όμως του άρεσε προς τα εκεί δεν μπορούσε να του μπει μπροστά να του κόψει το δρόμο. Τότε, όταν η κουβέντα το έφερνε εκεί (κουβέντιαζαν συχνά για τον Χριστοφόρο οι ξαδερφάδες) κατέληγε η Αμαλία με τούτο: *«Να του φιλήσω το χέρι σαν Δεσπότη και ας πεθάνω»*. Η φράση αυτή εικονίζει καλύτερα την Αμαλία. Επιζητούσε το τέλειο. Αν ακολουθούσε τις επιστήμες ο γιος της, θα ήθελε να τον δει καθηγητή πανεπιστημίου.

Πήγαινε η οικογένεια, όπως όλος ο κόσμος τις Κυριακές και τις γιορτές στην εκκλησία. Ίσως ο μικρός Χρήστος να πήγαινε στο ιερό για βοηθήματα σαν παπαδάκι όπως άλλωστε αρκετοί περάσαμε από εκεί τότε. Αυτό όμως δεν μπορεί να θεωρηθεί σαν αποκλειστικός λόγος, ώστε να κάνει το παιδί να στραφεί προς τη θρησκεία.

Σε μία από τις συναντήσεις μου με το Δεσπότη Χριστοφόρο μιλούσαμε για τον επαγγελματικό προσανατολισμό. Υποστήριξε ότι, *«το παιδί πρέπει να το ενθαρρύνουμε όταν βλέπουμε κάποιες προτιμήσεις, που δεν είναι παιδικής φαντασίας αλλά εντονότερες τάσεις και διατηρούνται και κατά την εφηβεία»*.

Τα πιο πάνω στοιχεία μπορούν να μας οδηγήσουν στη σκέψη ότι μόνος του διάλεξε το δρόμο του, παρά τα κάποια άλλα όνειρα που έτρεφαν στο μυαλό τους οι γονείς του.

Δεν γνωρίζουμε τίποτα σχετικά με τα πρώτα γράμματα του Δεσπότη. Οπωσδήποτε θα έβγαλε το Δημοτικό Σχολείο στην Ελευσίνα. Μόνον κάποια πληροφορία μιλούσε ότι μετά το Ελληνικό Σχολείο στην Μάνδρα, πήγε σε ιερατική Σχολή ή στο Πανεπιστήμιο. Ούτε τα μετέπειτα, μέχρι που έφτασε η μεγάλη του περιπέτεια. Δεν ξέρουμε που, πότε και από ποιον χειροτονήθηκε διάκονος και τη μετέπειτα σταδιοδρομία του.

Φτωχά στοιχεία μπόρεσα και συγκέντρωσα, γραπτά και προφορικά. Είναι τα επόμενα:

Βρήκα μία βιογραφία του σε μία σελίδα από περιοδικά καθώς φαίνεται με τίτλο: «ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ WHO 'S WHO» με χρονολογία γραμμένη με το χέρι 1965: *«Αποτελεί έγκυρον πηγήν βιογραφικών πληροφοριών περί των Ελλήνων οι οποίοι διαπρέπουν εις ένα των τομέων της εθνικής δραστηριότητας: εθνικών και θρησκευτικών αρχηγών κ.λπ.»*

Από αυτή τη σελίδα αντιγράφω τα εξής:

Χατζής Χριστόφορος, Αναστασίου: Μητροπολίτης Δρυϊνουπόλεως, Πωγωνιανής και Κονίτσης. Εγεννήθει το 1883 εις Ελευσίνα. Σπουδαί: Θεολογία Πανεπιστημίου Αθηνών. Σταδιοδρομία: Διετέλεσε καθηγητής μέσης εκπαίδευσως εις Πειραιά, Ιεροκήρυξ Μητροπόλεων Ύδρας

και Σπετσών, Φωκίδος, του στρατού κατά τα έτη 1917-1922 και της Σχολής Ευελπίδων. Μητροπολίτης Δρυϊνουπόλεως, Πωγωνιανής και Κονίτσης από του 1956. Παράσημα: Χρυσούν Αριστείον Ανδρείας, Αργυρούς σταυρός Γεωργίου Α', Πολεμικός σταυρός».

Δεν μπορώ να καταλάβω πώς εννοεί τις βιογραφίες αυτό το περιοδικό που υποστηρίζει μάλιστα ότι «δι-ατηρεί επικαιρότητα και πληρότητα». Ανεξάρτητα από οτιδήποτε άλλο, είναι εν πάση περιπτώσει, ένα γραπτό στοιχείο για τον Χριστόφορο Χατζή που έχει την αξία του όταν στερούμαστε άλλων λεπτομερέστερων πληροφοριών

Παραθέτω ένα άλλο γραπτό στοιχείο, που το θεωρώ πολυτιμότεο. Το οφείλω στον Μητροπολίτη Κονίτσης κύριο Σεβαστιανό όταν με δέχτηκε στη Μητρόπολη στην Κόνιτσα (πρώτο ταξίδι) για να συγκεντρώσω σχετικά στοιχεία. Πρόκειται για τιμητική αφιέρωση στην προμετωπίδα ενός θρησκευτικού βιβλίου, γραμμένη από το χέρι του αγίου Νεκταρίου Αιγίνης προς τον Χριστόφορο Χατζή. Από εκεί βεβαιωνόμαστε πλέον ότι ο Δεσπότης μας, φοίτησε στη Ριζάρειο Σχολή και είχε δάσκαλο τον Διευθυντή, που ήταν τότε Επίσκοπος Πενταπόλεως και ήταν ο Νεκτάριος Αιγίνης. Την αντιγράφω:

«Τω αγαπητώ μου μαθητή και Αρχιμανδρίτη κυρίω Χριστοφόρο Χατζή εις ένδειξιν αγάπης και τιμής. Εν Αιγίνη τη 14 Ιουλίου 1919 (υπογραφή που διαβάζεται) Νεκτάριος». Το θεωρώ σαν πολυτιμότεο απόκτημα όχι τόσο για το πληροφοριακό μέρος, όσο κυρίως γιατί πρόκειται για ι-διόγραφη υπογραφή ενός αγίου, η οποία δεν θα έπρεπε να βρίσκεται στα χέρια μου. Απορώ πως ο Άγιος Κονίτσης Σεβαστιανός μου έδωσε με τόση ευκολία αυτό το

σπουδαίο κείμενο γραμμένο και υπογεγραμμένο από τον Άγιο Νεκτάριο.

Έτσι μαθαίνουμε ότι φοίτησε στη Ριζάρειο Σχολή και ακόμα ότι ο άγιος Αιγίνης τον εκτιμούσε ιδιαίτερα.

Σε μία συνέντευξη με μαγνητόφωνο από τον Χρήστο Θανάσουλα (αναφέρομαι πιο κάτω γι' αυτόν) μου είπε, όπως του είπε ο Δεσπότης ότι ο άγιος Νεκτάριος είχε επισκεφθεί αρκετές φορές το σπίτι στην Ελευσίνα και ότι τον είχε περιποιηθεί η Αμαλία, με την οποία μάλιστα είχε αναπτυχθεί και φιλία, της έλεγε μάλιστα ότι θα αναπτυχθεί πολύ η Αττική.

Ένα άλλο έγγραφο στοιχείο είναι ένα εκτενές σημείωμα που είχε την καλοσύνη να μου στείλει ο στενότατος φίλος και συνλειτουργός, Αρχιμανδρίτης κύριος Θεόδωρος Κ. Μπεράκης. Τον είχε χειροτονήσει ο μητροπολίτης Χριστοφόρος Χατζής και στάθηκε κοντά του, όπως γράφει ο ίδιος *«καθ' όλον το επταετές διάστημα (1956-1963) η συμβίωσης και η συνεργασία μας ήτο αρμονική και εφέρετο εις εμέ ως πατήρ προς τέκνον, εγώ δε ως τέκνον προς πατέρα»*.

Για τον Αρχιμανδρίτη Θεόδωρο Μπεράκη πληροφορήθηκα στην Κόνιτσα (δεύτερη επίσκεψη).

Τον επισκεφτήκαμε στο γραφείο του στην Αθήνα ο Γιάννης Καλομενίδης και εγώ. Από την αρχή όμως απέκλεισε το μαγνητόφωνο και τις σημειώσεις επί ερωτημάτων που είχαμε προετοιμάσει. Μας δήλωσε απερίφραστα ότι θα μας έστελνε σημειώμά του, όπως και έγινε.

Από το περιεχόμενο του σημειώματός του που παραθέτω αυτούσιο αμέσως πιο κάτω, φαίνεται καθαρά ότι γνωρίζει τα πάντα γύρω από τη ζωή και την όλη δράση του Δεσπότη μας. Είναι μία μοναδική ζώσα πηγή «α-

πό πρώτο χέρι». Δυστυχώς αποστειρεί από τον κόσμο της Ελευσίνας κάτι περισσότερο , κάτι λεπτομερέστερο γύρω από τη ζωή και την ιστορία του αγαπητού της Ιεράρχη. Της αρνείται ένα ντοκουμέντο που επιτέλους το ζητάει ο τόπος.

Έχει όμως και άλλη όψη το νόμισμα. Πρέπει πρώτα να τα βάζουμε με τον εαυτό μας αφού είχαμε την απρονοησία να αφήσουμε το χρόνο να σβήσει ό,τι σχετίζεται με τον Δεσπότη μας. Έφυγαν όλοι όσοι σχετίζονταν με τον Δεσπότη μας. Οι παιδικοί του φίλοι θα είχαν να μας πουν πολλά. Ο ίδιος φταίω που δεν κουβέντιασα με τον πατέρα μου, που είχαν μικρή διαφορά ηλικίας, που δεν μίλησα με την μητέρα του που ερχόταν πολύ συχνά στην εξαδέρφη της τη γιαγιά μου. Δυστυχώς δεν βρέθηκε κανένας Ελευσινιώτης να γράψει κάτι γι' αυτόν σε εποχή που ήσαν γνωστά τα πάντα. Ας μην τα φορτώνουμε λοιπόν στη ράξη άλλων, όταν είναι δικό μας το φταίξιμο άλλωστε, στο έγγραφο που ακολουθεί εικονίζεται θαυμάσια ο Χριστοφόρος Χατζής.

Ο Δρυϊνουπόλεως Πωγωνιανής και Κονίτσης Χριστοφόρος (Χατζής)

Με πολλήν ευχαρίστησιν ανταποκρίνομαι εις το αίτημα των δύο εγκρίτων κατοίκων της Ελευσίνας, κ. Ευαγγέλου Λιάπη και κ. Ιωάννου Καλομενίδη, να γράψω τις εντυπώσεις μου δια τον αείμνηστον Μητροπολίτην Δρυϊνουπόλεως Πωγωνιανής και Κονίτσης κύριον Χριστοφόρον (Χρίστον) Χατζήν (1956-1967. Τοσούτον μάλλον καθ' όσον εκείνος με χειροτόνησεν εις πρεσβύτερον και πλη-

σίον του υπηρέτησα ως Ιεροκήρυξ της Ιεράς Μητροπόλεως από 20 Οκτωβρίου 1956 έως 30 Σεπτεμβρίου 1963.

Καθ' όλον αυτό το επταετές διάστημα η συμβίωσις και η συνεργασία μας ήτο αρμονική και εφέρετο εις εμέ ως πατήρ προς τέκνον εγώ δε ως τέκνον προς πατέρα.

Ήτο απλούς εις την αναστροφήν του προς όλους, ευχαριστείτο δε να διηγῆται παλαιά του βιώματα και αναμνήσεις. Συνεκινείτο πολύ να διηγῆται δια την πατρικὴν του παραδοσιακὴν οικογένειαν. Δια την μητέρα του, την Αμαλίαν, που ἴτο η «μαμμὴ» ὅλης της περιοχῆς συνεκέντρωνε την αγάπην και τον σεβασμὸν ὄλων. Δια τον πατέρα του, τον Αναστάσιον, ο οποίος ἐπὶ πολλὰ ἔτη εργαζόταν ως νυχτερινὸς φύλακας εις εργοστάσιον. Συνοικούσε με τις δύο εκλεκτές, σεμνές και συνετές αδερφές του εις τον Πειραιά την καὶ Παρασκευὴν (... ..) και την καὶ Σοφίαν Σβολάκη, της οποίας ο σύζυγος (Παναγιώτης) ἴτο εφοπλιστής. Οικογένεια αξιοπρεπῆς, ευλαβῆς και παραδοσιακῆ.

Αγαπούσε πολύ το «χωριό» του, ὅπως το ἔλεγε, την Ελευσίνα και ευφραίνετο η ψυχὴ του, ὅταν ἐδέχετο επισκέπτας ἐκεῖ, μεγάλους την ηλικίαν και νεωτέρους.

Ἐπίσης με συγκίνησιν ἐνεθυμείτο τον ἅγιον διδάσκαλόν του εις την Ριζάρειον Σχολὴν τον Ἐπίσκοπον Πενταπόλεως Νεκτάριον, τον κατόπιν αναγορευθέντα Ἅγιον της Ἐκκλησίας μας.

Διηγείτο ἀκόμη με πολλές λεπτομέρειες γεγονότα της ἐκστρατείας του Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ εις την Μ.Ἀσίαν, ὅπου υπηρέτησεν ως στρατιωτικὸς ἱερεὺς. Παρὰ το πλεονόν του στρατοῦ υπῆρξεν ο καλὸς ἄγγελος και σύμβουλος, με τις Θ. Λειτουργίας, την Εξομολόγησιν, τις οικοδομητικὰς ομιλίαις του, ἀλλὰ και τις ἐλεγκτικὰς, ὅσες φορές ως κληρικὸς αἰσθανόταν την ἀνάγκην και την υποχρέωσιν να στηλιτεύσῃ παρεκτροπὲς ἠθικὰς ἀξιοματικῶν και στρατιωτῶν.

Αυτές και άλλες παρόμοιες ιερές και συγκλονιστικές αναμνήσεις και εντυπώσεις τον απασχολούσαν και τις εδιηγείτο με πολλή λεπτομέρεια και παραστατικότητα, ίδιον άλλως τε και της ηλικίας του.

Συγχρόνως ως Αρχιερέυς και υπεύθυνος Ποιμήν της ακριτικής και μικράς και πτωχής Μητροπόλεως απησχολείτο πολύ δια την υλικήν και πνευματικήν βοήθειαν των χριστιανών, με τα ειδικά προβλήματα, τα οποία παρουσίαζαν.

Ήτο τότε εποχή, κατά την οποίαν επέστρεφαν από τις χώρες του Παραπετάσατος τα απαχθέντα κατά το έτος 1949 παιδιά των ακριτικών περιοχών. Παρά την ηλικίαν του, περιώδευσε ωρισμένα κεντρικά χωριά της επαρχίας, επικοινωνήσεν με τα παιδιά αυτά (τους έφηβους πλέον) και εφρόντισεν, όσα εξ' αυτών επιθυμούσαν, να τα αποστείλη εις τις Σχολές του Εθνικού Ιδρύματος, δια να μάθουν τέχνες κ.λπ. Τους ωμιλούσε με πατρικήν στοργήν, τους προσέφερε και ανάλογον ρουχισμόν.

Σε μεγάλες ποσότητες ρουχισμού, τον οποίον απέστειλαν οι ειδικές υπηρεσίες της Εκκλησίας της Ελλάδος, προσέφερε εις πλήθος ανθρώπων, οι οποίοι, την εποχήν εκείνην, λόγω της πτώχειας των, είχαν ανάγκην.

Ειδικήν μέριμναν και στοργήν έδειχνε προς τα παιδικά Ιδρύματα, τα οποία ευρίσκοντο εις την μητροπολιτικήν του περιφέρειαν: Ορφανοτροφείον Αρρένων και Γεωργικήν Σχολήν εις Κόνιτσαν, Ορφανοτροφείον εις Πωγωνιανήν και Οικοκυρικές Σχολές εις Δελβινάκιον και Πυρσόγιαννην. Επίσης και εις τα Σχολεία, Δημοτικά και Γυμνάσια (εξατάξια) της περιοχής και τα οικοτροφεία των. Με την σκέψιν δε, ότι πολλά παιδιά των σχολείων των χωριών δεν είχαν ιδεί καν σοκολάτα και παρόμοια, εζήτούσε από τις σοκολατοποιείες και του απέστειλαν και

διένειμε εις τους μαθητάς των Σχολείων, σοκολάτες και καραμέλες αλλά και τετράδια και μολύβια....

Εις την Ιεράν Μονήν του Στομίου, εις Κίνιτσαν, εφιλοξενήθη επί έτη ο γνωστός όσιος μοναχός Παΐσιος (Εζνεπίδης) τον οποίον ο μητροπολίτης Χριστοφόρος τον περιέβαλε με πολλήν αγάπην, στοργήν και φροντίδα.

Ιδιαίτέρως συμπαθούσε τους θλιμμένους, ασθενείς και πενθούντας, τους οποίους και παρηγορούσε με πολλήν αγάπην και στοργήν, δίδοντας συχνά και τα απαραίτητα εάν χρειάζοντο.

Εις την Θ. Λειτουργίαν και τα κηρύγματά του ήτο κατανυκτικός και ευλαβής και πρακτικός, πάντοτε οικοδομητικός και ωφέλιμος.

Ίδρυσε εις Κόνιτσαν ειδικόν κτήριον, την «Πνευματικήν Στέγην» με μεγάλην αίθουσαν ομιλιών, διαλέξεων και εορτών, όπου εστεγάζετο επί αρκετά χρόνια και η Δημόσια Βιβλιοθήκη.

Δι' όλα αυτά ο Μητροπολίτης Χριστοφόρος έγινε από το ποίμνιόν του αγαπητός και σεβαστός. Όταν δε αναγκάσθηκε, λόγω ορίου ηλικίας, να αποχωρήση εκ της Ιεράς Μητροποπόλεως (το έτος 1967), άφησε αγαθάς εντυπώσεις, ανδρός σεμνού και ευλαβούς και πνευματικού. Ανθρώπου δραστήριου αγάπης και πίστεως.

Εχάρηκε πολύ, όταν πληροφορήθη, ότι διάδοχός του εξελέγη και ενεθρονίσθη ο Σεβασμιώτατος Σεβαστιανός, τον οποίον και επεσκέφθη εις Κόνιτσαν, του εχάρισε δεν μίαν Αρχιερατικήν Στολήν.

Ανεπαύθη εν Κυρίω το έτος 1973 εις ηλικίαν 91 ετών. Η νεκρώσιμος ακολουθία έλαβε χώραν εις τον μητροπολιτικόν Ναόν της Αγίας Τριάδος Πειραιώς, παρουσία πολλών Αρχιερέων και πλήθους κόσμου. Ενεταφιάσθη δε εις το Κοιμητήριον της αγαπημένης του Πατρίδος, της Ελευσίνας.

Ας είναι αιωνία του η μνήμη και ας δέεται υπέρ ημών.

Ο υπογράφων την παρούσαν ανεχώρησεν εκ Κονίτσης την 1^η Οκτωβρίου 1963. Είχεν όμως εν συνεχεία τακτικήν επικοινωνίαν με τον Σεβασμιώτατον Χρυστοφόρον.

Αθήνα Ιούνιος 1998

*Αρχιμανδρίτης Θεόδωρος Κ. Μπεράτης
Οδ. Ισαύρων 42, 114 72 Αθήναι*

Ο Ντίνος Νικολούλιας Ελευσινιώτης πολιτικός μηχανικός ανέλαβε την κατασκευή του κτιρίου που τελικά χαρίστηκε στο Δήμο Ελευσίνος και χρησιμοποιείται σήμερα σαν Β' ΚΑΠΗ.

«Τον Δεσπότη τον γνώρισα από τότε που κατάλαβα τον εαυτό μου, γιατί είμαστε γείτονες και πολύ αγαπημένες οι δύο οικογένειες. Όταν φοιτούσε στη Σχολή και ήσαν συμμαθητές με τον Ιάκωβο Βαβανάτσο, τον έφερνε συχνά στο σπίτι του εδώ στην Ελευσίνα. Αρκετές φορές, που δεν πρόφτανε η Αμαλία να μαγειρέψει και τύχαινε να έλθει ο γιός της με συμμαθητές του, έτρεχε στη γιαγιά μου την Κατερίνα Βάση (το πατρικό της Κριεκούκη) και της έλεγε, εντελώς ελεύθερα «Κατερίνα έχεις μαγειρέψει;» και έπαιρνε όλο το τσουκάλι για να φάνε οι καλεσμένοι και ο γιος της. Αυτό δείχνει πόσο στενό δεσμό είχαν οι δύο οικογένειες.

Έζησα με τον Δεσπότη στο σπίτι του σαν μοναχό. Ήταν πνευματικός άνθρωπος.

Τα τρία αδέρφια: η Παρασκευή, η Σοφία και ο Δεσπότης ήσαν σαν ένα άνθρωπος. Μπορεί να φαινόταν η Σοφία, αλλά αποφάσιζαν και οι τρεις μαζί.

Γύρω στα 1969 μου ανέθεσαν το κτίριο με σκοπό να χρησιμοποιηθεί σαν κατοικία τους. Για όλα φαινόταν η Σοφία. Μετά το θάνατο του Δεσπότη το ακίνητο δωρίθηκε στο Δήμο. Γνωρίζω ότι ήθελε να κάνει σχολή οικοκυρικής εδώ στην Ελευσίνα και μία εκκλησία στον Άγιο Νεκτάριο, που τον είχε δάσκαλο, στο κομμάτι που είναι σήμερα νηπιαγωγείο.

Η Μαρία Γ. Φίλη γνώρισε τον Δεσπότη από το ότι είχε στενό φιλικό δεσμό με τη γιαγιά της Μαρία Αθ. Πανταζή. Χοροστάτησε μάλιστα στο γάμο της.

«Ήταν αδύνατο να μην επισκεφθεί τη γιαγιά μου ο Δεσπότης όποτε ερχόταν στην Ελευσίνα. Πάντοτε του ετοίμαζε σπιτίσια μακαρόνια, τζόλια όπως τα λέμε, που του άρεσαν πολύ. Μου είχε πει μάλιστα η γιαγιά μου ότι ο Δεσπότης ήξερε να πλέκει και δαντέλες.»

Ο Κώστας Αθ. Πανταζής, γιος της γιαγιάς Μαρίας, συνέχισε τις επαφές του και όταν έμεινε στην Κόνιτσα σαν Μητροπολίτης φτάνοντας εκεί με άλλους Ελευσινιώτες. Οι επισκέψεις αυτές γέμιζαν χαρά τον Δεσπότη.

Παραθέτω και τη δική μου αναφορά, αφού είχα τη σπάνια τύχη να τον γνωρίσω από κοντά και να γευτώ τις διδαχές του. Ήταν η ημέρα του Αγίου Γεωργίου το 1930 όταν πρωτομίλησα μαζί του. Τον έβλεπα παλιότερα όταν λειτουργούσε, καλεσμένος κατά τις μεγάλες γιορτές και τον θαύμαζα. Ήταν γνωστό ότι θα ερχόταν και τότε γέμιζε ασφυκτικά η εκκλησία.

Αυτή τη χρονιά, τρεις γυμνασιόπαιδες ζητήσαμε να μιλήσουμε μαζί του. Το είπαμε στον κυρ Πρόδρομο τον νεωκόρο, του το διαβίβασε και ορίστηκε η συνάντηση μετά τη λειτουργία.

Μας δέχτηκε με εγκαρδιότητα, δεν έκρυβε τη χαρά του. Ζήτησε να μάθει για τον καθένα μας, τους γονείς μας, που τους γνώριζε όλους, τα ονόματά μας και τα σχετικά με το σχολείο.

Και όταν έφτασε να μας ρωτήσει τι τον θέλαμε είχαμε καταπιεί τη γλώσσα. Από αμηχανία του είπα: *«Μόνο να σας γνωρίσουμε από κοντά»*. Ενθουσιάστηκε. Ήταν καταχαρούμενος. Διατηρούσε ένα χαμόγελο και μας παρατηρούσε έναν ένα. Είχε συγκινηθεί. Μας χάρηδενε τα μαλλιά. Δεν ξεχνάω τα λόγια του *«Με την πρωτοβουλία σας μου χαρίζετε μεγάλη ευτυχία. Τώρα καταλαβαίνω ότι φταίω που δεν ήλθα με μόνο σκοπό να γνωρίσω τα παιδιά της Ελευσίνας. Είναι λάθος μου και θα το επανορθώσω πολύ σύντομα.. Παρακαλώ το Θεό να με αξιώσει να σας καμαρώσω επιστήμονες. Είναι διπλό το καλό. Το ένα είναι ο εαυτός σας, το δεύτερο και σπουδαιότερο είναι ότι θα διαθέσετε για την Ελευσίνα τις επιστημονικές σας ικανότητες. Μου δίνετε την ευκαιρία να σας πω ότι από εσάς περιμένει η Ελευσίνα να την ανεβάσετε. Γιατί είναι μία πόλη με ένδοξη ιστορία και της αξίζει να πάρει σήμερα την παλιά της δόξα. Η Ελευσίνα ταυτίζεται με την αιωνιότητα και την παγκοσμιότητα. Να προσπαθήσουμε να αποκτήσει ξανά το χαρακτήρα της. Όποτε μαθαίνετε ότι ήλθα σας παρακαλώ να συναντιόμαστε, να μου λέτε για την πρόοδό σας. Έχουμε πολλά να πούμε μαζί, μακάρι να μπορούσαμε να πράξουμε κάτι μαζί. Το οφείλουμε στην Ελευσίνα μας, τη μεγάλη αγαπημένη»*. Του φιλήσαμε το χέρι. Μας φίλησε έναν ένα στο μέτωπο.

Είναι γραμμένη μέσα μου από τότε η παραίνεση του αγίου αυτού ανθρώπου. Τα λόγια του τότε ενώθηκαν με τα όνειρά μου. Μένει μέσα μου η ιδέα της αιωνιότητας και τη παγκοσμιότητας της Ελευσίνας μία παρακαταθήκη που στερεώνει την αγάπη, το ενδιαφέρον και τη φροντίδα για τον γενέθλιο τόπο.

Ήταν Σεπτέμβριος 1965 όταν πέθανε ο Δήμαρχος Γεώργιος Παύλου. Στην κηδεία του χοροστάτησε ο Μητροπολίτης Χριστοφόρος Χατζής ήταν παιδικοί φίλοι με τον Δήμαρχο.

Έπεσε σε μένα να εκφωνήσω τον επικήδειο λόγο μετά τις προσφωνήσεις. Ήταν γνωστό από τον στενό κύκλο του Δημάρχου ότι του ετοιμάζα τους λόγους, όπου χρειαζόταν να μιλήσει.

Βρέθηκα δίπλα στον Δεσπότη. Είχαμε συναντηθεί και άλλες φορές μετά την πρώτη μας γνωριμία. Μου έπιασε το χέρι: *«ο κατάλληλος εις την κατάλληλον αποστολήν»*.

Του φίλησα το χέρι πριν αρχίσω. Φαίνεται ότι εντυπωσιάστηκε από το λόγο μου: *«Να σε δω πριν φύγω»*. Με ρώτησε για όλα: τον πατέρα μου, τη μητέρα μου, τη γυναίκα μου, τα παιδιά. *«Πόσο χαίρομαι. Δώσε τους χαιρετισμούς μου σε όλους»*. Είχαμε άνεση χρόνου: *«Με συγκίνησες με το λόγο σου. Γράφεις υπέροχα. Ήθελα να είχα ένα αντίγραφο»*.

Κύριο θέμα μας ήταν η Ελευσίνα. Επιθυμούσε να μάθει και τα ασήμαντα. Του μίλησα για ό,τι έκανα τότε: *«Χαίρομαι για ό,τι κάνεις. Δεν μπορώ να απολαύσω την Ελευσίνα»*.

Του ζήτησα να μου μιλήσει για την Μητρόπολή του· χαμογέλασε. «Κατέχομαι αγαπητέ από το υπέρτερο χρέος. Με τη βοήθεια του Θεού γίνεται έργο. Παρακαλώ το Θεό να οδηγεί τα βήματά μου».

Επέμενα να μου μιλούσε για την Κόνιτσα, για τις συνθήκες ζωής, για το έργο του: «Όταν, με το καλό, έρθεις στην Κόνιτσα θα έχουμε όλο το χρόνο στη διάθεσή μας».

Του το υποσχέθηκα. Δεν κατόρθωσα να το πραγματοποιήσω.

Ο Χριστοφόρος Χατζής ήταν μία διμερής ύπαρξη: ποιμενάρχης και κοινωνικός εργάτης. Το κήρυγμά του και οι πράξεις του ταίριαζαν στην ανθρώπινη υπόσταση. Είχαν συγκεκριμένη σχέση μεταξύ τους. Σκοπός ήταν η επίτευξη αρμονικού αποτελέσματος. Ποιμενάρχης, και μαζί κοινωνικός εργάτης. Το άθροισμα δημιούργησε το θαύμα.

Θύμιζε τον Κοσμά τον Αιτωλό. Όπως ο Άγιος Κοσμάς, το ίδιο και αυτός, επισκέφτηκε και το τελευταίο χωριό της Ηπείρου. Ό,τι έγινε τότε με τον Κοσμά τον Αιτωλό, το ίδιο έγινε και με τον Χριστοφόρο Χατζή. όσο για σχολεία και εκκλησίες που είχαν καταστραφεί, όλα έγιναν χωρίς κρατικές επιχορηγήσεις. Υπήρξε μία κατευθύνουσα πνοή που δημιουργούσε κοινή θέληση. Και η θέληση γινόταν πράξη.

Ήταν ένας άνθρωπος, πρότυπο αρετής.

Βρέθηκε στην Ήπειρο σε μία εποχή που είχε συγκρουσθεί ένας παράταιρος κόσμος, που παράδερνε μέσα σε αντίθετες κοσμοθεωρίες. Εκεί, ψηλά στην Ήπειρο, σκότωσαν, σκοτώθηκαν άνθρωποι. Έκαψαν. Δεν άφησαν λίθον επί λίθου. Μάτωσαν οι καρδιές των ανθρώπων: Έσπειραν την καταστροφή και την απελπισία αφήνοντας

ψυχικά και υλικά χαλάσματα εκεί, που η ζωή είχε γίνει κόλαση και συντριμμία ο τόπος, κλήθηκε να στερεώσει τις ψυχές και να τους δώσει ελπίδα..

Διδάχθηκε άραγε από το παράδειγμά του η υπεροψία και σκληράδα των δυνατών της εκκλησίας; Ο ίδιος δεν το σκέφτηκε ποτέ, ούτε τον ενδιέφερε. Γιατί έπρεπε να παρηγορήσει πονεμένες ψυχές, διψασμένες να ακούσουν κάτι ανθρώπινο, να φωτιστούν, να οδηγηθούν σε πράξεις που θα ανθρώπινη ζωή.

Ο Χριστοφόρος Χατζής άπλωσε στην Ήπειρο ένα μήνυμα απλό, μαζί κα βαθύ: την αγάπη προς τον άνθρωπο. Συμπόνεσε, του συμπαραστάθηκε και προσπάθησε να στερεώσει την πίστη του που είχε κλονιστεί. Δεν ήταν εύκολο.

Θα αναφερθώ σε κάτι: δεν διέθετε αυτοκίνητο για τις μετακινήσεις του όταν ο κλητήρας του Μητρόπολης διέθετε ιδιωτικής χρήσης. Εντούτοις ήταν πανταχού παρών στα ορεινά της περιφέρειάς του με κάποιο στρατιωτικό ημιφορητό. Γιατί έπρεπε να βρεθεί εκεί και να αντιμετωπίσει κατά πρόσωπο τις ανάγκες των αστέγων. Ο τόνος της διδαχής και η ανάγκη της ηθικής στερέωσης ήσαν δυνάμεις γεμάτες ακτινοβολία. Μία τέτοια δύναμη ήταν ο Χριστοφόρος Χατζής. Με αυτό το όπλο κατόρθωσε τα μεγάλα. Με ελάχιστες λέξεις: αγάπη, εμπιστοσύνη στον συνάνθρωπο, υπομονή. Και μία παραίνεση: *«Κουράγιο. Ο Θεός που μας βλέπει από ψηλά απλώνει το χέρι του»*. Και έφτασε να απολαύσει το θαυμαστό μαζί με τους πονεμένους, που τώρα έβλεπαν ότι δεν είχαν χαθεί όλα. Διδάσκοντας το Ευαγγέλιο δεν ανέπτυσε δογματικά θεωρήματα, αλλά νόμους ζωής, γιατί το ακροατήριό του, ήταν αγράμματοι, άλλωστε, είχε ανάγκη από νόμους ζωής.

Μετέφερε στην Ήπειρο την ελπίδα για να κινήσει ξανά μπροστά ο ταλαιπώρος κόσμος, να δει καλύτερες ημέρες. Ο Δεσπότης της περιοχής της Κόνιτσας ήξερε καλά ότι, μέσα στο σκοτάδι, υπάρχει κάποιο φως. Το θαυμαστό ήταν ότι το απεκάλυψε.

Οι πολλές συζητήσεις που έκανα, όπου πήγα, σχετικά με τον Χριστοφόρο Χατζή, με σημαντικούς και ασήμαντους, μου θύμισαν τον σοφό καθηγητή μου, Ε. Παπανούτσο σε μία σειρά μαθημάτων «περί ηθικού χρέους και των νόμων της αρετής». Πιστεύω ότι εδώ, έχει τη θέση του ένα απόσπασμα από τα μαθήματά του:

«Η πρόοδος γεννιέται μέσα από φωτεινές συνειδήσεις και μάλιστα σε στιγμές αιχμής. Το ήθος των κορυφαίων αντιπροσώπων του είδους «άνθρωπος», εκφράζεται με το βάθος των ηθικών προβλημάτων και το βάρος της ηθικής ευαισθησίας».

«Δεν είναι σωστό να πεις: Άλλοι θα αποφασίσουν για μένα, εκείνοι που έχουν αναδειχθεί αρμόδιοι με την κοινή συγκατάθεση, ή με τη δύναμη των πραγμάτων. Μπορεί να είναι θεμιτή η δικαιολογία όταν λες ότι είσαι ανήμπορος να αλλάξεις την ροή των γεγονότων και ότι άλλοι πρέπει να νοιαστούν για σένα. Δεν είναι όμως αυτή η θέση. Ο λόγος είναι απλός: είσαι ανήμπορος μόνο όταν θα έχει φθάσει το τέλος».

«Η ανανέωση του κόσμου γίνεται με επανάσταση. Όχι όμως με αίμα, αλλά με την πειθώ. Όχι με τον πέλεκυ που τσακίζει αλλά με το νεράκι που τρώει το βράχο».

Ο Χριστοφόρος Χατζής υπήρξε ο μεγάλος πιστός του Θεού, αλλά και ο αδάμαστος μαχητής υπέρ του ανθρώπου. Μία εξέχουσα φυσιογνωμία, ένας διαπρεπής θεολόγος, ειλικρινής, πραγματικός και φιλόπατρις. Η πορεία του στα εκκλησιαστικά πράγματα και η κοινωνική του δραστηριότητα έδειξαν έναν αγωνιστή εναντίον της μικρόψυχης αντίληψης μέσα στα πράγματα της εκκλησίας της Ελλάδας και συνάμα έναν φωτισμένο μαχητή κατά της ανθρώπινης δυστυχίας.

Κατατρεγμός, περιπέτεια και αντίσταση

Ο Χριστοφόρος Χατζής συνδέεται με το πρόβλημα του παλαιού ημερολογίου όπου επέδρασε στην όλη ιερατική του σταδιοδρομία

Είναι απαραίτητο να σημειωθούν μερικά ιστορικά στοιχεία σχετικά με το ημερολογιακό πρόβλημα, που τόσο βασάνισε την εκκλησία.

Το μέτρημα του χρόνου απασχολούσε τους ανθρώπους τετρακόσια χρόνια πριν από το Χριστό.

Ο Ιούλιος Καίσαρ έφτιαξε ένα ημερολόγιο: Ο χρόνος είχε 365 ημέρες, 11 πρώτα λεπτά και 12 δεύτερα μέσα σε 12 μήνες. Πρόκειται για το γνωστό Ιουλιανό ημερολόγιο.

Το 1528 ο Γρηγόριος Ι Γ! έφτιαξε δικό του ημερολόγιο. Η Ελλάδα ακολουθούσε το Ιουλιανό και η Ευρώπη το Γρηγοριανό. Χρειάστηκε να εναρμονιστεί η Ελλάδα με την λοιπή Ευρώπη προέκυψε όμως το ζήτημα και της εκκλησιαστικής εναρμόνισης, οπότε παρουσιάστηκαν αντικρουόμενες απόψεις.

Ο πρώτος παγκόσμιος πόλεμος πάγωσε το ζήτημα και επανήλθε το 1923 οπότε καθιερώθηκε το Γρηγοριανό ημερολόγιο, διατηρήθηκε δε το Ιουλιανό στην εκκλησία μέχρις ότου αποφασίσει.

Στις 24-12-1923 η Ιεραρχία της Ελλάδας δέχτηκε το νέο ημερολόγιο. Σημειώθηκαν αντιθέσεις από κληρικούς και λαϊκούς. Την μεγάλη φασαρία έκαναν καλόγεροι από το Άγιο Όρος (ζηλωταί). Εδώ, άρπαξε την ευκαιρία και έβαλε το ποδαράκι της και η πολιτική. Το 1935 χειροτονήθηκε ο Ιάκωβος Βαβανάτσος σε βοηθό επίσκοπο. Τότε ξέσπασε ο Μητροπολίτης Δημητριάδος Γερμανός Μαυρομάτης, μια εξέχουσα προσωπικότητα της Ιεραρχίας της Ελλάδας, που τον πονούσε από το 1923 όταν του πήρε την αρχιεπισκοπή ο Χρυσόστομος Παπαδόπουλος που μεταχειρίστηκε πολιτικά μέσα. Κατηγόρησε λοιπόν τον αρχιεπίσκοπο ότι έκανε παράνομα επίσκοπο τον Ιάκωβο Βαβανάτσο.

Με το μέρος του Γερμανού τάχθηκε ο πρώην Φλωρίνης Χρυσόστομος, που είχε προσωπικά με τον αρχιεπίσκοπο. Προστέθηκε στους δύο και ο Ζακύνθου Χρυσόστομος. Ανακατεύτηκαν πάλι και οι πολιτικοί για να χειροτερέψουν τα πράγματα. Διέκοψαν οι τρεις τις σχέσεις τους με την Ιερά Σύνοδο και διακήρυξαν ότι αποτελούν Ιερά Σύνοδο των Γνησίων Ορθοδόξων Χριστιανών.

Από εδώ και πέρα αρχίζει και η περιπέτεια του Χριστοφόρου Χατζή. Τότε ήταν ιεροκήρυκας στο Α΄ Σώμα στρατού και στη σχολή Ευελπίδων, δύο θέσεις που του άνοιγαν το δρόμο σίγουρα για παραπάνω. Ήταν ώριμος 49 χρόνων, με όλα τα ουσιαστικά και τυπικά προσόντα να γίνει Μητροπολίτης. Είχε ζήσει τον ανθρώπινο

πόνο και τις κακουχίες στην εκστρατεία της Μ. Ασίας και είχε γνωρίσει τα αίτια της καταστροφής.

Οι τρεις Μητροπολίτες για να ευρύνουν την ομάδα τους, χειροτόνησαν επισκόπους το Μάιο του 1935 τέσσερις αρχιμανδρίτες στο μοναστήρι της Παναγίας της Πευκοβουνογιάτρισσας στην Κερατέα. Ένας από αυτούς ήταν ο Χριστοφόρος Χατζής που ονομάστηκε Μητροπολίτης Μεγαρίδος. Η χειροτονία ήταν σύμφωνη με τα ι-σχύοντα στην εκκλησία. (Πηδάλιο Α' κανών).

Συνήλθε το Συνοδικό Δικαστήριο, έκρινε άκυρη τη χειροτονία, τιμώρησε τον Χριστοφόρο και τον επανέφερε στην τάξη των μοναχών, με σωματικό περιορισμό για πέντε χρόνια στη μονή Ταξιαρχών Σερίφου.

Αντιδρά ο Χριστοφόρος, αρνείται την απόφαση, τη θεωρεί παράνομη και ασκεί έφεση στο δευτεροβάθμιο δικαστήριο. Το δικαστήριο «τροποποίησε» την πρωτόδικη απόφαση. Τον υποβίβασε στη θέση του πρεσβύτερου και του επέβαλε ένα χρόνο αργία, δέχτηκε δηλαδή και αυτό, το ότι είχε χειροτονηθεί παράνομα σε Μητροπολίτη. Έχουμε να κάνουμε με μία εξώφθαλμη παραβίαση εκκλησιαστικών κανόνων από την Ιεραρχία της Ελλάδας συσκοτισμένη από παπαδίστικο πείσμα

Μίλησε το αρβανίτικο φιλότιμο. Οχι μόνο δε δέχτηκε την απόφαση αλλά κατηγόρησε ανοιχτά τους δικαστές ότι *«διέπραξαν το αδίκημα της ασέβειας κατά της δια του Αγίου Πνεύματος μεταδοθείσης αυτό χάριτος»*.

Το αρχιερατικό πείσμα είναι πιο δυνατό από τις επιταγές των εκκλησιαστικών κανόνων. Δεν υπολογίζουν το νόμο αυτοί που τάχα κηρύσσουν το νόμο. Ο νόμος εφαρμόζεται μόνο όταν συμφέρει τους ισχυρούς. Το «έγκλημα» του Χριστοφόρου ήταν ότι *«δεν υπήκουσεν»*. Τον κατηγορούν: *«επί καταφρονήσει και ασεβεία κατά του δικάσαντος αυτόν δικαστηρίου και επί αντιποιήσει α-*

ξιώματος». Κάπου γράφηκε τότε: «Οι αρχιερείς παρακάμπτουσιν το όρος και ασχολούνται με μικρόν λίθον». Και κάπου άλλου στον τύπο: «Η εξουσία των αρχιερέων υπέστει ψυχικήν διαταραχήν». Δε βαριέσαι.

Ορίστηκε ανακριτής ένας παπάς της εκκλησίας της Αγίας Τριάδας Πειραιά. Είδε το ζήτημα στην ουσία του: Ήταν, ή όχι νόμιμος η εκλογή του Χριστοφόρου;

Τελείωσε η ανάκριση και υπέβαλε το πόρισμά του: «Είναι δυνάμει αρχιερεύς ο κατηγορούμενος και ουδεμίαν αναταραχήν επροκάλεσεν εν τη εκκλησιαστική διοίκηση, ουδέ πράξιν ηγεμόνος εσημείωσεν, δυναμένην να προκαλέσει την επέμβασιν της ανωτάτης εκκλησιαστικής Αρχής».

Μπορεί να είναι σπάνιοι οι Τερσέτηδες, δεν έχουν όμως εξαφανιστεί εξολοκλήρου από το στερέωμα της δικαιοσύνης. Αποκαλύπτεται κανείς μπροστά σε τέτοια ηθικά αναστήματα. Δεν μπορούσαν να τα βάλουν μαζί του. Βρέθηκαν μπροστά σε αδιέξοδο. Και χρησιμοποίησαν άλλα μέσα «την ανάγκην φιλοτιμίαν ποιούμενοι». Αρχισαν «διαβουλεύσεις», «πατρικά συμβουλαί», «προτροπαί εις μετάνοιαν», και «πρωτοβουλία ενδιαφέροντος αγάπης και προστασίας» από υψηλά ισταμένους, που άφηναν να διαφαίνεται κάποια αρχιερατική «επέμβασις προς λύσιν του ανακύψαντος ζητήματος».

Ο Χριστοφόρος, που γνωρίζει με ποιους έχει να κάνει, διακρίνει δολιότητα σε αυτή την επίθεση «καλής θελήσεως». Είναι ελεύθερο πνεύμα, αδάμαστος και άφοβος αγωνιστής του δικαίου. Και απαντούσε σε όλους τους απεσταλμένους, που του τόνιζαν ότι «νεργούν εξ ιδίου ενδιαφέροντος και αγάπης». «Κανείς δεν μπορεί να μου αφαιρέσει το αρχιερατικό χάρισμα, που έγινε σύμφωνά με τους ιερούς κανόνες της Εκκλησίας».

Για να αντιμετωπίσουν το αδιέξοδο οι προκαθημένοι σοφίστηκαν έναν γραφειοκρατικό μαραθώνιο, ώσπου κατέληξαν στο κωμικό, και παρέπεμψαν το ζήτημα *«εις έκτακτον σύγκλισιν της Ιεραρχίας, ίνα μετά μεγαλυτέρας εμ βρυθίας μελετήσει το προκύψαν σοβαρόν εκκλησιαστικόν ζήτημα»*. Το αστείο ήταν ότι παρέπεμψαν στην Ιεραρχία να κρίνει απόφαση Δικαστηρίου λες και ήταν κάτι όπως ο Άρειος Πάγος. Ήταν μία αφελής διέξοδος. Μία ομολογία ήττας. Έκαναν και κάτι άλλο, ακόμα χειρότερο. Τα φόρτωσαν αλλού. *«Εις τον Βασιλικόν Επίτροπον, όπως μελετήσει το ζήτημα και υποβάλει το ταχύτερον το σχετικόν πόρισμα και εισήγησιν»*. Η υποκρισία στο αποκορύφωμά της. Ο Βασιλικός Επίτροπος ήταν αυτός που εκαλείτο να βγάλει τα κάστανα από τη φωτιά. Σε όλο αυτό το χρονικό διάστημα ο Χριστοφόρος έμενε στο σπίτι του στην Καστέλα Πειραιά με τις αδερφές του. Βέβαια, ο Βασιλικός Επίτροπος σιώπησε επί πέντε μήνες. Ο Χριστοφόρος πιάζει, εξακολουθούν όμως, τόσο η σύγκληση της έκτακτης Ιεραρχίας όσο και ο Επίτροπος να κρατούν φυλακισμένο το ζήτημα, αφού γνώριζαν πλέον ότι το δίκιο ήταν με το μέρος του, θα τους εξέθετε δε η ανακίνηση του ζητήματος, χειρότερα ακόμα.

Το 1938 πέθανε ο Αρχιεπίσκοπος Χρυσόστομος Παπαδόπουλος. Απάνω στην ανωμαλία του ποιος θα έπαιρνε το θρόνο (νέο ανακάτεμα των πολιτικών). Ξεθάρρεψαν οι παλαιοημερολογίτες αρχιερείς και πλησίασαν να γίνουν κράτος εν κράτη.

Ήρθε η κατοχή. Ο Χριστοφόρος μένει στην Καστέλα Πειραιά στο σπίτι του με τις αδερφές του. Δεν γνωρίζουμε τίποτα σχετικό για αυτό το χρονικό διάστημα.

Το 1943 εκδόθηκε νομοθετικό διάταγμα: «περί αναθεωρήσεως εκκλησιαστικών αποφάσεων». Άνοιξε ένας δρόμος. Πίστεψε ότι θα έβρισκε το δίκιο του. Υπέβαλε τη σχετική αίτηση αναθεώρησης.

Σημειώνω μία περικοπή από την αίτησή του: «*Εν πάση υποταγή προς την ανωτέραν εκκλησιαστικήν αρχήν και συμμόρφωσιν προς την περί υποβιβασμού απόφασιν του εκκλησιαστικού δικαστηρίου και την αποχήν από πάσης ενεργείας δυναμένης να ταράξει την ειρήνην της εκκλησίας...*». Από την περικοπή αυτή συνάγεται ότι ο Χριστοφόρος Χατζής δεν ανακατεύτηκε στο παλαιομερολογητικό. Είχε μεν χειροτονηθεί με τον τρόπο που γνωρίσαμε, αντέδρασε με τον τρόπο που γνωρίσαμε, περιορίστηκε όμως στο να υποστηρίζει το παράνομο των αποφάσεων των δικαστηρίων. Απέφευγε να στραφεί προσωπικά κατά της Ιεραρχίας. Απλώς ζητούσε τη δικαίωσή του που ήταν εξόφθαλμη.

Η Ιεραρχία δεν συγκροτούσε το αναθεωρητικό δικαστήριο, γιατί έβλεπε ότι θα γίνονταν Μητροπολίτες, πρόσωπα που, κατά την ιδιοτελή αντίληψή τους θα δημιουργούσαν ζητήματα στα χωράφια τους. Γνώριζαν ότι τους είχαν αδικήσει καταφανέστατα και ήταν επόμενο να περιμένουν τα δύσκολα.

Εξαντλήθηκε η υπομονή του Χριστοφόρου Χατζή. Περίμενε δύο ολόκληρα χρόνια. Με αναφορά του προς την Ιεραρχία (Ιούλιος 1945) τους τα έψαλε για καλά. Τους κατηγορήσε ανοιχτά για εμμονή και ασέβεια προς το Άγιο Πνεύμα και ότι παρανομούν αρνούμενοι να συγκροτήσουν το αναθεωρητικό δικαστήριο, τους δήλωσε δε απροκάλυπτα ότι προσχωρεί στον παλεομερολογισμό και αποκρούει την επίσημη κανονική εκκλησία.

Και από αυτή την περικοπή της αναφοράς του βγαίνει το συμπέρασμα ότι δεν είχε ανάμιξη στα εκκλησιαστικά του παλαιού ημερολογίου, μέχρι τότε.

«*Πάλιν η Ηρωδιάς μαίνεται. Πάλιν επί πίνακι ζητεί την κεφαλήν του Ιωάννου*». Νέο μένος εναντίον ενός ανθρώπου, που ζητούσε δικαίωση. Πάλι παρακάμπτουν την ουσία και πιάνονται από φράσεις της αναφοράς του. Τη θεώρησαν προσβλητική. Νέα κατηγορία, νέες ανακρίσεις, νέα δίκη. Απέφυγαν να μπουν στην ουσία. Το δικαστήριο κρίθηκε αναρμόδιο γιατί ο κατηγορούμενος δεν ήταν αρχιερέας αλλά πρεσβύτερος όπως τον είχαν υποβιβάσει. Μία παροιμία λέει: «*Άλλαξε ο Μανωλιός και έβαλε τα ρούχα του αλλιώς*». Το δικαστήριο για τους πρεσβύτερους, όπως ήταν επόμενο, τον καταδίκασε «*κατά διαταγήν*». Ποινή καθαίρεσης και επαναφορά στην τάξη των μοναχών με τριετή σωματικός εγκλεισμό στο μοναστήρι της Ελώνης.

Πάλι το προηγούμενο σκηνικό: Διαμαρτύρεται έντονα και τους δηλώνει ότι αρνείται την αρμοδιότητα του δικαστηρίου αφού δικάζει πρεσβυτέρους ενώ αυτός είναι αρχιερέυς.

Θα μπορούσαμε να πούμε τούτη την ιστορία, κακό κατασκευάσμα χωρίς τέλος, όπου συγκρούονται η αλήθεια με το ψεύδος, ότι ο αγώνας μένει αμφίρροπος γι' αυτό και δεν τελειώνει ποτέ. Θα μπορούσαμε πολλά να πούμε, για αρχιερατικές αυθαιρεσίες, για δικτατορικές αντιλήψεις, για ωμή παράνομία και ό,τι άλλο βάζει ο νους του ανθρώπου. Άλλωστε, τα πράγματα μιλούσαν μόνα τους.

Όταν ανέβηκε στον αρχιεπισκοπικό θρόνο ο Σπυρίδωνας καλλιέργησε μία παλιά ιδέα για το παλαιοημερολογιακό πρόβλημα που ακολούθησαν μερικοί Ιεράρχες

σαν επίδειξη επιείκειας. Δεν ακολούθησε το δίκαιο της πυγμής.

Η αποκατάσταση

Χωρίς να μπούμε σε λεπτομέρειες πρέπει να πούμε ότι στον Σπυρίδωνα οφείλεται η αποκατάσταση των αδικημένων Ιεραρχών.

Συνέπεσε τότε να ξεσπάσει το σκάνδαλο με τη γνωστή δίκη της Μαριάμ με τους μεσαιωνισμούς στο μοναστήρι της Κερατέας. Ο Χριστοφόρος Χατζής ήταν αδύνατο να υιοθετήσει μία τέτοια κατάσταση αν και αμέτοχος. Έκανε μία δήλωση ότι παραιτείται των ποιμαντορικών και διοικητικών καθηκόντων και δικαιωμάτων επί του παλαιοημερολογητικού του ποιμνίου.

Επί τέλους, χρειάστηκε να περάσει μία ολόκληρη δεκαετία για να συγκροτηθεί το αναθεωρητικό δικαστήριο (1953). Εξαφανίστηκε η εναντίον του καταδικαστική απόφαση, και «κατ' οικονομίαν» απεκαταστάθει στον επισκοπικό θρόνο. Τον θεώρησαν τιτουλάριο, με τίτλο την ανύπαρκτη Μητρόπολη Καρυουπόλεως.

Το 1956 εκλέγεται Μητροπολίτης Δρυϊνουπόλεως Πωγωνιανής και Κονίτσης.

Το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων του κοινοποίησε το από 24/04/56 Βασιλικό Διάταγμα (Φ.Ε.Κ. τόμος Γ' αρ. 92) με το οποίο αναγνωρίζεται η εγκατάσταση του στη Μητρόπολη.

Χρειάστηκαν σκληροί αγώνες μία εικοσαετίας για να δικαιωθεί. Το άντεξε όμως ο ακαταμάχητος.

Δε χρειάζεται να είναι κανείς ειδικός. Όλη αυτή η ιστορία μάς οδηγεί στο συμπέρασμα ότι με άνεση παρανομούσε η Ιεραρχία της Ελλάδας. Αλλά και όταν έφτασε η αποκατάσταση, κρίθηκε «κατ' οικονομίαν» σαν τάχα να του έκαναν χάρη. όσος φαρισαϊσμός! Πόση υποκριτική συμπεριφορά! Πόση ωμή καταπάτηση των εκκλησιαστικών κανόνων από αυτούς που έταξαν εαυτούς να κηρύσσουν τον νόμο του Θεού!

Οπωσδήποτε δεν θα του έδιναν τρανή επισκοπική έδρα. Αυτές ανήκουν στους πειθαρχικούς. Στους υποτακτικούς. Ο Χριστοφόρος Χατζής δεν είχε αυτό το «προσόν», το πνεύμα δηλαδή της υποταγής έναντι των εκκλησιαστικών αρχόντων. Γιατί στην Εκκλησία δεν υπάρχουν άρχοντες και αρχόμενοι. όταν μάλιστα παρανομούν οι εκκλησιαστικοί ηγέτες επικαλούμενοι δήθεν τους εκκλησιαστικούς νόμους τότε εξανίσταται κάθε «πάσα σαρξ»

Σε άλλο σημείο τούτης της έρευνας χαρακτήρισα ιεραπόστολο τον Δεσπότη μας. Στην Ήπειρο ζούσε ένας καταστραμμένος κόσμος που είχε κακοπάθει, όσο καμία άλλη περιοχή της χώρας. Παλαιότερα ήταν ένα μωσαϊκό λαών με δική τους γλώσσα. Σέρβοι, Τρουρκαλβανοί, Βούλγαροι, ρωμαϊκή κυριαρχία καταστροφές από ένα βάρβαρο ετερόκλητο σύνολο.

Στα χρόνια του Δεσποτάτου της Ηπείρου και στην εποχή του Αλή Πασά, η Ήπειρος με κέντρο τα Ιωάννινα, παρά τις κτηνωδίες του Αλή έγινε κέντρο ελληνισμού.

Εκεί έστειλε τον Χριστοφόρο η Ιεραρχία. Μακάρι να γνώριζε ότι μόνο αυτός ήταν ικανός να αποκαταστήσει τα πράγματα σε μία καταστραμμένη περιοχή.

Εγκαταστάθηκε στο ερειπωμένο κτήριο της Μητρόπολης. Δες και είχε περάσει το ποτάμι και τα είχε πάρει όλα. Ο Χρήστος Θανασούλας μου είπε χαρακτηριστικά: *Δεν υπήρχε καρέκλα, ένα πιάτο να φάνε, ένα πιρουνί, ένα κουτάλι. Όλα τα έφτιαξε με δικές του δυνάμεις. Η αδερφή του η Σοφία κουβάλησε, πιατικά και είδη κουζίνας από τα βαπόρια τους άντρα της που ήταν εφοπλιστής».*

Έβλεπε γύρω του έναν κόσμο με δυνατά σημάδια δυστυχίας στο πρόσωπό του. Έτρεχε προς αυτούς ένας άνθρωπος όχι μόνο σαν ιεράρχης, αλλά σαν βοηθός αμέτρητων ανθρώπων αναγκών. Ο ίδιος έβλεπε ότι ήταν χρέος του να δημιουργήσει κάτι που θα βελτίωνε, αλλά προχωρούσε σε κάτι υπέρτερο: έκανε έργο. Δεν νοιαζόταν για τον εαυτό του. Στην Κόνιτσα τον είπαν λιτοδίαιτο. Έτρεχε να διορθώσει, να αποκαταστήσει. Γιατί δεν ήταν η ώρα για ευχολόγια και παρηγορίες.

Παρά την πενιχρότητα των μέσων κατόρθωνε και επιτελούσε έργο. Γνώριζε να ενεργοποιεί τις δυνατότητες του ανθρώπου και να τις κάνει να γίνονται πραγματικότητα. Ήταν μεγάλος μάστορας της ψυχής. Δημιούργησε, όπως θα δούμε, άξιους συνεργάτες. Ήταν η πνοή. Αυτοί ήσαν η θέληση με πίστη και μόχθο. Κατόρθωσε άξια και μεγάλα έργα αποκατάστασης. Εκτός από τους θησαυρούς της αρετής, αποκάλυπτε την αλήθεια, το χρέος, τη βοήθεια του ανθρώπου προς τον άνθρωπο.

Με το πενιχρό πληροφοριακό υλικό που συγκέντρωσα κατά τις δύο επισκέψεις μου στην Κόνιτσα πιστεύω ότι θα δώσω την προσωπικότητα του Αγίου αυτού Ιεράρχη, όσο χρόνο ποίμαινε στην Μητρόπολή του.

Κόνιτσα

Όταν εκδόθηκε το Βασιλικό Διάταγμα από 24/4/1956 με το οποίο ο Χριστοφόρος Χατζής έγινε Μητροπολίτης Δρυϊνουπόλεως Πωγωνιανής και Κονίτσης, του το κοινοποίησε το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων με έγγραφό του με το οποίο αναγνώριζε την εγκατάστασή του στην έδρα της Μητρόπολης.

Έδρα της Μητρόπολης ήταν το Δελβινάκιο, υπήρχαν όμως μικροπροβλήματα μεταξύ των οποίων και το απομακρυσμένο της έδρας και ως εκ τούτου ο Μητροπολίτης έμενε στην Κόνιτσα, έκανε όμως τις επισκέψεις του στο Δελβινάκιο.

Αναχώρησαν για την Κόνιτσα ο αδερφός του Παρασκευή και η Σοφία Σβολάκη και έφτασαν ύστερα από κοπιαστικό ταξίδι για να δημιουργήσουν προϋποθέσεις διαβίωσης αφού ήταν γνωστό ότι δεν υπήρχαν τα μέσα. Είχαν φέρει μαζί τους τα απαραίτητα: ρουχισμό, βιβλία του Δεσπότη και ό,τι άλλο μπορούσαν για μία στοιχειώδη διαβίωση.

Όταν έφτασαν στο μητροπολιτικό μέγαρο αντιμετώπισαν πλήρη ερήμωση, αφού δεν έλλειπαν μόνο τα στοιχειώδη αλλά και το κτίριο είχε καταστεί προβληματικό εξαιτίας της εγκατάλειψης.

Η Δημαρχία Κονίτσης προσπάθησε να συμμαζέψει επείγοντως όσα ήταν δυνατό και οι αδερφές ό,τι μπορούσαν.

Ήταν μία ηλιόλουστη ημέρα του Μαΐου 1956 όταν έφτασε στην Κόνιτσα ο νέος Μητροπολίτης.

Κονιτσιώτες, με του οποίους μίλησα, μου περιέγραψαν μία εορταστική ημέρα. Στην είσοδο της πόλεως

είχαν βγει: ο Δήμαρχος με το Δημοτικό Συμβούλιο, ο στρατιωτικός Διοικητικής, οι παπάδες των χωριών, οι αρχές του τόπου και όλος ο κόσμος της Κόνιτσας, ενώ τιμητικό στρατιωτικό άγημα απέδιδε τιμές.

Η τιμητική συνοδεία έφτασε στον μητροπολιτικό ναό, ενώ οι καμπάνες των Εκκλησιών χτυπούσαν χαρμόσυνα.

Έγινε η δοξολογία, ο Δεσπότης ευχαρίστησε για τη θερμή υποδοχή που του έγινε και είπε μεταξύ των άλλων ότι *«θα αναλώσω εαυτόν ίνα αποκτήσει η Μητρόπολις την αρμόζουσαν αυτή θέσιν δια την αποκατάστασιν της θρησκευτικής αυτής αποστολής, ως μίας από τας αρχαιοτέρας και σημαντικότερας Μητροπόλεις της Χώρας».*

Το βράδυ, ο Δήμος παρέθεσε δείπνο προς τιμή του νέου Μητροπολίτη, όπου έγιναν οι πρώτες γνωριμίες, κάποια γενική ενημέρωση, αυτό όμως που θυμούνταν αρκετοί ήταν η εντύπωση που προξένησε στον κόσμο της Κόνιτσας από την πρώτη στιγμή. *«Αυτός ο άνθρωπος, και που τον έβλεπες σου προξενούσε θαυμασμό. Το πρόσωπό του ήταν σαν ζωντανού Αγίου. Όλοι λέγαμε από την πρώτη ημέρα ότι μας τον έστειλε ο Θεός». Όταν τους ρώτησα αν αυτή η πρώτη εντύπωση διατηρήθηκε αργότερα, μου είπαν: «Ακόμα περισσότερο. Το πρόσωπό του είχε μία γλυκάδα. Τρέχαμε στην εκκλησία να ακούσουμε το λόγο του. Μιλούσε απλά, μέσα στην καρδιά. Ήταν Άγιος».*

Αμέσως από την επόμενη άρχισε η ενημερωτική εργασία. Οι στόχοι του Δεσπότη ήσαν δύο: Η τακτοποίηση των εκκλησιαστικών πραγμάτων της Μητρόπολης και η αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων που είχαν συσσωρευθεί εξαιτίας της έκρυθμης κατάστασης που είχε δημιουργήσει ο πόλεμος και η εμφύλια αναταραχή που ακολούθησε.

Εκκλησιαστική δραστηριότητα

Στον εκκλησιαστικό τομέα παρατηρήθηκε, από τις πρώτες, ημέρες ένα νοικοκύρεμα στη Μητρόπολη με παρεμβάσεις, ρυθμίσεις και αναπληρώσεις κενών σε πράγματα και λειτουργούς.

Το μεγάλο πρόβλημα παρουσίαζε η περιφέρεια. Σε πολλά χωριά δεν υπήρχαν παπάδες. Έτρεχαν να βρουν έναν παπά να κάνει την κηδεία του πεθαμένου τους κατατρομαγμένοι από τα παλιότερα, τότε που έθαβαν αδιάβαστους τους δικούς τους. Από την άλλη μεριά, όπου υπήρχαν εκκλησίες είχαν μισοπέσει από την εγκατάλειψη και αλλού δεν υπήρχαν καθόλου.

Ο Χρήστος Θανασούλας, που στάθηκε πολύ κοντά του μου είπε: *«Χειροτονούσε συνεχώς παπάδες, άτομα που το ήθελαν αλλά και που ο ίδιος έβλεπε ότι ήσαν ικανοί για το ιερό λειτούργημα»*, μου ανέφερε δε ονόματα, όσα θυμόταν.

Στη δεύτερη επίσκεψή μας στην Κόνιτσα, συναντήσαμε στο δρόμο έναν ιερέα. Τον χαιρετήσαμε και του ζητήσαμε να μας πει αν είχε γνωρίζει τον Μητροπολίτη Χριστοφόρο Χατζή.

Το μαγνητόφωνο κατέγραψε αυτά που ακολούθουν:

Λέγοντας του τον σκοπό μας. Χαμογέλασε: *«Με χειροτόνησε το 1965 στην Αγία Αικατερίνη στα Κάτω Πετράλωνα στην Αθήνα και με ετοποθέτησε ευθύς αμέσως στην Κάτω Κόνιτσα. Ήμουν κάθε μέρα στα πόδια του. Ήταν καλός Μητροπολίτης και στα καθήκοντά του και σε όλα. Τον αγαπούσε ο κόσμος. Ήταν λόγιος, πολύ μορφω-*

μένος, ωραίος στις ομιλίες του και καλλίφωνος. Τα ήθελε όλα να γίνονται κατά τάξη. Βοηθούσε τους πάντας. Η Μητρόπολη είναι η μικρότερη της Ελλάδος, όποιος όμως πήγαινε στον Επίσκοπο δεν έφευγε χωρίς να ικανοποιηθούν οι ανάγκες του».

«Ήμουν παρών την ημέρα που έφυγε. Φορτώθηκαν τα πράγματά του σε φορτηγό. Έφυγε δυσαρεστημένος γιατί δεν ενέκρινε το νόμο. Θεωρούσε ότι ο επίσκοπος πρέπει να πεθάνει στην έδρα του. Ξαναήρθε όταν τον φιλοξένησε ο Σεβαστιανός. Έμεινε λίγες ημέρες. Του απένειμε όλες τις τιμές ο νεότερος Μητροπολίτης και του είπε: 'Να μείνεις εδώ. Εσύ είσαι ο πρώτος, εγώ θα είμαι βοηθός σου'. Δεν ξαναήρθε άλλη φορά».

Επανέρχομαι στην Χρήστο Θανασούλα: «Στα χωριά που πήγαινε του έλεγαν: 'Δεσπότη, δεν έχουμε εκκλησία. Θέλουμε να μας δώσεις λεφτά'. Χαμογελούσε: «Έχετε λεφτά. Δε μου λες εσύ, πόσα πρόβατα έχεις;» Πεντακόσια', απάντησε. Τους ρώτησε όλους με τη σειρά. Όλοι είχαν κοπάδια. «Κάντε μία ομάδα. Μαζέψτε τενεκέδες τυρί, λάδι, μαλλιά και γριές προβατίνες. Οικόπεδο, δόξα τω Θεώ υπάρχει. Κουβαλήστε πέτρες. Προσωπική εργασία δική σας. Τους μαστόρους τους βάζω εγώ. Έχετε, βρε, πατριώτες στο εξωτερικό. Ελάτε στη Μητρόπολη. Θα βάλω τον πρωτοσύγκελο να τους γράψει». Ό,τι ανάγκες είχε δεν ζητούσε από το κράτος. Είχε αυτό τον πρακτικό τρόπο και έδινε λύσεις. Καθόταν παρέα με τους χωριάτες. Όπου πήγαινε γέμιζε η πλατεία και τους μιλούσε σαν χωριάτης. Είχε άμεση επαφή με τον κόσμο. Καθόταν σε ένα σκαμνί και τους μιλούσε όχι σαν ιεροκήρυκας αλλά σαν απλός άνθρωπος: «Το κράτος δεν έχει τη δύναμη να μας βοηθήσει.

Όχι να λέμε: "Βοήθα Παναγιά μου" και να δένουμε τα χέρια. Μόνον αν κουνήσουμε τα χέρια μας θα έρθει κοντά μας η Παναγιά. Θα έρθω μετά από μερικές ημέρες. Θα έχετε κάνει ό,τι είπαμε. Να είσαστε έτοιμοι να βάλουμε μπρος την εκκλησία. Και οι γυναίκες από κοντά».

Με αυτό τον τρόπο δεν έμεινε χωριό χωρίς εκκλησία, σε μερικά μάλιστα χτίστηκαν ακριβές εκκλησίες.

Ένα άλλο εκκλησιαστικό ζήτημα που τον απασχόλησε πολύ, συνδέεται με την ιστορική μονή Βελλά. Το πολέμησε με τον τρόπο που αυτός γνώριζε. Το αποτέλεσμα ήταν αρνητικό παρά το γεγονός ότι, όπως θα δούμε αμέσως πιο κάτω, είχε δίκιο πέρα για πέρα.

Το μοναστήρι απέχει 35 χιλιόμετρα από τα Ιωάννινα (Κοίμησης Θεοτόκου) και κοντά στην Κόνιτσα. Ανάγεται στον 11^ο αιώνα. Κατά την Τουρκοκρατία ήταν σπουδαιότατο εκπαιδευτικό κέντρο, ήταν έτοιμο μάλιστα τα σχέδια να ιδρυθεί εκεί πανεπιστήμιο. Η εξάπλωση όμως της Φιλικής Εταιρείας ματαίωσε την ίδρυσή του.

Το μοναστήρι, υπαγόταν από το 1863 στην επισκοπή Πωγωνιανής, που αργότερα έγινε, Βελλάς και Κονίτσης. Στα 1910 Μητροπολίτης αυτής της επισκοπής ήταν ο Σπυρίδων Βλάχος, ο οποίος ξαναζωντάνεψε το ιεροδιδασκαλείο και ανακαίνισε τα παλιά κτήρια προσθέτοντας και νέα.

Όλα τα έξοδα τα πλήρωσε η επαρχία Βελλάς και Κονίτσης, τα ταμεία των μοναστηριών και ολόκληρη η επαρχία που κουβαλούσε φορτώματα καλαμπόκι και άλλα τρόφιμα για τη συντήρηση των είκοσι μαθητών. Ήταν επόμενο να δείξουν θερμό ενδιαφέρον οι κάτοικοι της επαρχίας, αφού γινόταν κάτι καλό για τα παιδιά τους, ανέβαζε άλλωστε την περιοχή.

Ο Σπυρίδων έβαλε χέρι στα κληροδοτήματα των αδερφών Ζάππα, Ζωγράφου και Μπάγκα που τα προόριζαν να ιδρυθεί γεωργική σχολή στο χωριό τους, πήρε δηλαδή αυτά τα χρήματα και τα διέθεσε για το ιεροδιδασκαλείο της Βέλλας παρά τη θέληση των ευεργετών. Κάπως στένεψαν τα πράγματα, και για να καλύψει την παρανομία, κατάφερε και ονομάστηκε το ιεροδιδασκαλείο: «*Αγροτικόν ιεροδιδασκαλείον Βελλάς*». Το εάν είναι ένα πράγμα ο αγρότης που ήθελαν να μορφώσουν οι ευεργέτες με τα κληροδοτήματά τους με τον ιερωμένο, θα μπορούσε μόνο ο Σπυρίδων να το εξηγήσει και αυτοί που το ενέκριναν.

Στα 1915 ο Σπυρίδων έγινε Μητροπολίτης Ιωαννίνων. Από εδώ και πέρα αρχίζει άλλος κύκλος αυθαιρεσιών. Ο Σπυρίδων περιέλαβε με το έτσι θέλω τη Μονή Βελλά και όλη την περιοχή με 42 χωριά στην Μητρόπολη των Ιωαννίνων. Αυτό έγινε χωρίς καμία απόφαση της ιεραρχίας ή άλλου αρμόδιου εκκλησιαστικού οργάνου. Ο απλός άνθρωπος απορεί, δεν απορούν όμως οι ιεράρχες.

Για να το δούμε πιο απλά. Μετατίθεται, ας πούμε, ο Μητροπολίτης Μεγαρίδος στη Μητρόπολη Κορινθίας και χωρίς να ρωτήσει ούτε να λογαριάσει κανένα, παίρνει το μοναστήρι του οσίου Μελετίου που βρίσκεται στην Αττική και το κολλάει στη Μητρόπολη Κορινθίας.

Όπως ήταν επόμενο ξεσηκώθηκε ολόκληρη η επαρχία με εντονότατες διαμαρτυρίες. Η δύναμη όμως ενός Μητροπολίτη στάθηκε ανώτερη από τις διαμαρτυρίες ενός κόσμου, παρά το γεγονός ότι επρόκειτο για μία εξόφθαλμη αυθαιρεσία. Αυτό που γεμίζει θλίψη τον απλό άνθρωπο είναι το γεγονός ότι δεν βρέθηκε ούτε ένας Μητροπολίτης να πει κάτι, έστω και παρατήρηση.

Αυτοί που τους έπεφτε να εναντιωθούν ήσαν ακριβώς οι Μητροπολίτες της Μητρόπολης που της άρπαξαν το μοναστήρι και τα 42 χωριά. Το έκανε ο Μητροπολίτης Ιωάννης Βασιλικός. Ο πανίσχυρος Σπυρίδων τον καταδίωξε, έχασε το θρόνο του και πέθανε παραπεταμένος. Ας μην αναφερθούμε σε αυτούς που ήρθαν μετά τον Ιωάννη Βασιλικό. Μόνο καταλαβαίνουμε ότι οι επόμενοι άφησαν τα πράγματα όπως τα βρήκαν γιατί φοβήθηκαν μην πάθουν τα ίδια με τον Ι. Βασιλικό. «Μη θίγεται τα κακώς κείμενα». Εκτός όμως από αυτή την παθητική αντίληψη, ο μύθος δηλώνει ότι η πολιτική αυθαιρεσία και δικτατορία ωχριά μπροστά στην εκκλησιαστική.

Και εμφανίζεται ο Μητροπολίτης Δρυϊνουπόλεως Πωγωνιανής και Κονίτσης Κύριος Χριστοφόρος Χατζής ο οποίος ανακινεί το ζήτημα. Είναι ο άνθρωπος με το τετράγωνο πρακτικό μυαλό, το αρβανίτικο θάρρος και την τιμιότητα που κληρονόμησε από τον πατέρα του μάρμα-Τάσο Χατζή και τη δραστήρια μητέρα του την Αμαλία, που δεν φοβάται να βγάλει τα κάστανα από τη φωτιά.

Μελέτησε το ζήτημα, συγκέντρωσε τα στοιχεία από τα οποία καταφαινόταν το άτοπο. Συνέταξε πλήρες κατατοπιστικό υπόμνημα (15/01/1958) και το υπέβαλε στην Ιερά Σύνοδο της Ελλάδος ζητώντας να επανέλθει η μονή Βελλά και τα 42 χωριά στη φυσική τους θέση, στη Μητρόπολη δηλαδή Δρυϊνουπόλεως Πωγωνιανής και Κονίτσης.

Ήταν αδύνατο, ένας τέτοιος αρχιερέας να ακολουθήσει τους πριν από αυτόν, ανεχόμενος δηλαδή κάτι που ήταν εντελώς παράνομο κατά τους εκκλησιαστικούς κανόνες.

Ήταν γνωστός στην Ιεραρχία πριν γίνει Μητροπολίτης. Ήταν μαχητής του ορθού και δικαίου, κάτι που δεν διέθεταν οι συνάδελφοί του, που πορεύονταν παρέα με τις σκοπιμότητες, τα συμφέροντα και τις συναλλαγές. Αυτός ήταν άλλωστε ο λόγος που διάλεξαν την απόμακρη αυτή και προβληματική Μητρόπολη. Για να μην τον έχουν κουνούπι στο αυτί τους.

Με το υπόμνημά του ακολούθησαν αναφορές από τους Δημάρχους Δελβινακίου και Κονίτσης και από τους κοινοτάρχες όλων των χωριών της επαρχίας.

Η Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος, με διακριτικό γνώρισμα τις προσωπικές επιρροές και συναλλαγές, ψάχτηκε και προσπάθησε να μη *«βάλει τα χείρας της επί τον τύπον των ίλων»* γιατί γνώριζε θαυμάσια το θέμα. Επεκράτησε και τότε αυτό το *«σου δίνω για να μου δώσεις»*. Και ύστερα από συσκέψεις βγήκε η *«σοφή»* απόφαση: έκρινε εαυτήν αναρμόδια να αποφασίσει και παρέπεμψε το ζήτημα στο Οικουμενικό Πατριαρχείο αποφεύγοντας επιμελέστατα να ασχοληθεί με την ουσία ή έστω να εκφέρει κάποια άποψη.

Το Πατριαρχείο αποφάνθηκε ότι η μόνη Βέλλα και η επαρχία ανήκουν στη Μητρόπολη Δρυϊνουπόλεως Πωγωνιανής και Κονίτσης, τα θόλωσε όμως πιο κάτω ζητώντας να είχε τυχόν παρατηρήσεις και η Ιερά Σύνοδος (ναι μεν, αλλά...) . Η Σύνοδος δέχτηκε τις απόψεις του Πατριαρχείου και του ζήτησε τη σύνταξη και αποστολή Συνοδικού Τόμου, απόφασης δηλαδή. Έγινε και αυτό, το Πατριαρχείο μάλιστα έκανε και κοινοποιήσεις προς τους Μητροπολίτες Ιωαννίνων και Δρυϊνουπόλεως Πωγωνιανής και Κονίτσης με εντολή στην αρχιεπισκοπή Αθηνών να επιμεληθεί για την κοινοποίησή της. Το πράγμα δηλαδή είχε τελειώσει.

Από εδώ και πέρα άρχισαν τα στραβά. Ο Σπυρίδωνας γκρινιάζει. Έχει και δύναμη στην Ιεραρχία. Ο αρχιεπίσκοπος Θεόκλητος αλλάζει δρόμο. Το έφερε βόλτα. Μπήκε στη μέση η συναλλαγή. Ανακατεύτηκαν και υψηλά ιστάμενοι πολιτικοί παράγοντες τους οποίους έχει εντοπίσει ο αγωνιστής Χριστοφόρος χωρίς βέβαια να τους ονομάζει. Γνωρίζει καλά τα εκκλησιαστικά μαγειρέματα και τα πολιτικά συμφέροντα και ζητάει από τον Θεόκλητο να εφαρμοστεί η απόφαση του Πατριαρχείου. Συναντάει άρνηση, παραπονιέται στον Πατριάρχη Αθηνάγορα, κοινοποιεί τα παράπονά του στον Θεόκλητο. Ο Πατριάρχης επιμένει να κοινοποιηθεί η απόφαση. Και τότε, ο Θεόκλητος που ίσως εκτελούσε επιθυμίες άλλων, του εξέφρασε προφορικά «*επιφυλάξεις*» που ήσαν ακατανόητες για τον Χριστοφόρο.

Τα παράπονα από τους Δήμους τις Κοινότητες και όλους τους φορείς της Μητρόπολης του Χριστοφόρου έπεφταν βροχή. Το άσχημο αυτό παιχνίδι το πήραν οι εφημερίδες Κωνσταντινουπόλεως, Αθηνών, Θεσσαλονίκης και Ιωαννίνων αλλά και η δύναμη του τύπου στάθηκε ασθενέστερη της δύναμης του ιερατείου, ενώ ο άφοβος Χριστοφόρος τα λέει καθαρά στον Αρχιεπίσκοπο Θεόκλητο και τον κατηγορεί ευθέως, ότι υποκύπτει σε πολιτικές πιέσεις, γράφει δε «*... τούτο, τραυματίζει βαρέως την ψυχήν του λαού, πιστεύοντος ότι, εν τη εκκλησία ημών το άδίκον ... ευλογείται*».

Είχαν πολιορκηθεί, Πατριαρχείο και Αρχιεπισκοπή πήγαινε να ντροπιαστεί η εκκλησία της Ελλάδος. Έπρεπε να γίνει κάτι. Και βρέθηκε το χειρότερο. Κάτι εντελώς κωμικό.

Τροποποιήθηκε η απόφαση. Χωρίς να λογαριάσουν τη γεωγραφία έδωσαν στη μητρόπολη Κονίτισης τα χωριά: Λαίτσα, Βρυσοχώρι και Ηλιοχώρι Ζαγορίου, λες και η φασαρία γινόταν γι' αυτό. Τότε τους έπιασε στην ειρωνεία ο Χριστοφόρος *«εδόθησαν χωρία τινά εις απρόσιτον ορεινήν περιοχήν. Δια να επικοινωνήσωμεν θα χρειασθώμεν ίσως ελικόπτερον. Θα διερχόμεθα εκατοντάδα χιλιομέτρων και εκ του κέντρου των Ιωαννίνων με σχετικήν άδειαν διελεύσεως κατά τον κανονισμόν εκ μέρους του οικείου Μητροπολίτου»* ... *«Το κέντρον της Μητροπολιτικής περιφέρειας ημών, παραδίδεται αβασανίστως εις την Μητρόπολιν Ιωαννίνων»* Μπορεί να είναι ιερό το ράσο δεν πάνει όμως να σκεπάζει παραβάτες του νόμου, αυθαιρετούντες και αρκετά έτερα παρόμοια.

Ο Αρχιμανδρίτης κ. Θεόδωρος Κ. Μπεράτης είχε την καλοσύνη να μου στείλει και μία φωτογραφία απ' όπου φαίνεται η επίσκεψη του Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως κ.κ. Αθηνάγορα στην Κόνιτσα. Η επίσκεψη αυτή οδηγεί σε σκέψεις. Ίσως να θέλησε ο Πατριάρχης να επισκεφθεί το χωριό του και με την ευκαιρία πήγε και στην Κόνιτσα. Ίσως να συνέβη το αντίθετο. Ότι σκοπός αυτής της επίσκεψης ήταν να «γλυκάνει» την πικρία του Χριστοφόρου εξαιτίας της φανεράς παράνομης ανοχής του για να μην υπαχθεί η μονή Βελλά και η περιοχή της στη Μητρόπολη Κονίτισης.

Είμαι βέβαιος ότι εάν το Συνοδικό Δικαστήριο ήταν καθ' ύλην αρμόδιο να επιλαμβάνεται διαφορών όπως το ζήτημα της μονής Βελλά, ο αδαμάντινος χαρακτήρας του Χριστοφόρου θα κατέφευγε για την αποκατάσταση της νομιμότητας, οπότε θα στένευαν τα πράγματα. Εκτός εάν και η δύναμη τα δικαστηρίου ήταν πιο

αδύνατη από την εξουσία της Ιεραρχίας όπως έγινε με την εικοσαετή περιπέτεια του Χριστοφόρου.

Οπωσδήποτε δεν το πήγαινε κάτω ο Χριστοφόρος. Αλλά και δεν ξεχνούσε. Ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Αθηναγόρας ήταν από το Βασιλικό, ένα χωριουδάκι μετά το Καλντάκι στο δρόμο προς τα σύνορα με την Αλβανία κατά την Κακαβιά.

Κάποτε ο Αθηναγόρας θέλησε να επισκεφθεί την Ήπειρο, ίσως τον τόπο που γεννήθηκε, ίσως για άλλους λόγους που μας είναι άγνωστοι και χωρίς ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Μία επίσκεψη Πατριάρχου, οπωσδήποτε προγραμματίζεται από καιρό, δημοσιοποιείται, γίνονται οι σχετικές προετοιμασίες κ.λπ.

Ο Χριστοφόρος δηλώνει ότι δεν θα δεχθεί τον Πατριάρχη στην Κόνιτσα, ούτε θα του δώσει άδεια να επισκεφθεί την περιφέρεια της Μητρόπολής του. Είναι να μην θαυμάσεις ένα τέτοιο ηθικό ανάστημα; Τον θεωρούσε υπαίτιο της αδικίας για τη μονή Βελλά.

Αναστατώθηκαν οι πάντες. Τρέχουν στη Μητρόπολή του, πέφτουν απάνω του και προσπαθούν να τον μεταπείσουν: ο Δήμαρχος, ο Νομάρχης Καλογερόπουλος. Υπουργοί, προσωπικότητες από την Αθήνα με τους οποίους διατηρούσε σχέσεις.

Θα πρέπει να θυμίσω, ότι ο Χριστοφόρος Χατζής ήταν ο γιος της μάνας του της Αμαλίας, που του είχε μεταδώσει το θάρρος στη ζωή και να τα βλέπει όλα με καθαρό μάτι. Να πούμε ακόμα ότι ο αδικημένος Αρβανίτης, όταν δεν βρίσκει το δίκαιο του γίνεται ανήμερο θηρίο που δεν ξεχνάει ποτέ. Κάτι τέτοιο στάθηκε για τον Χριστοφόρο ο μονή Βελλά. Το ευτύχημα που δεν παρατηρήθηκε ανοιχτή σύγκρουση αποδίδεται (το σημειώνω με επιφυλάξεις) στην επίδραση που είχε ασκήσει στον χαρακτήρα του ο θρησκευτικός κόσμος, ίσως και η προσω-

πική του περιπέτεια, από την οποία είχε βγάλει τα συμπεράσματά του.

Γιατί τελικά κάμφθηκε ο Χριστοφόρος. Γιατί, αν επέμενε, το κακό θα σήμαινε σεισμό στα θεμέλια του Πατριαρχείου.

Η αναστάτωση θα προκαλούσε ανεπανόρθωτα προβλήματα στην Ορθοδοξία. Γνώριζε ο Πατριάρχης τις αντιδράσεις του Χριστόφορου, ήξερε με τι είχε να κάνει. Θα είχε μάθει ότι είχε υποχωρήσει στην αρχική του απόφαση ο Χριστοφόρος να μην τον δεχθεί στην μητρόπολή του. Αυτό φάνηκε όταν πραγματοποιήθηκε η επίσκεψη του Αθηναγόρα στην Κόνιτσα

Ο Πατριάρχης γνώριζε καλά το ζήτημα της Μονής Βελλά και που έπεφτε το δίκιο. Ίσως έβλεπε ότι χρειαζόταν να «γλυκάνει» τον αδικημένο. Σε αυτές τις σκέψεις μάς οδηγεί το περιστατικό της υποδοχής του Πατριάρχου στο αεροδρόμιο των Ιωαννίνων, όπου τον ανέμεναν, εκτός των δημοσίων Αρχών και οι εκπρόσωποι των Μητροπόλεων Ιωαννίνων και Κονίτσης, Σεραφείμ και Χριστοφόρος. Λέγεται ότι πήγε να προηγηθεί ο Σεραφείμ υποδεχόμενος τον Πατριάρχη. Αυτός παραμέρισε, αγκάλιασε και φίλησε τον Χριστοφόρο. Σε τέτοιες τόσο επίσημες και πολύ λεπτές στιγμές, όλοι διαβάζουν και τις πιο ελάχιστες κινήσεις. Ήταν λοιπόν μία σαφής προτίμηση στο πρόσωπο του αδικημένου, ίσως ακόμα και κάποια ομολογία το να ικανοποιούσε αυτό, ή όχι το δικό μας θα λέγαμε την παροιμία με τον ζωγράφο που αναγκάστηκε να φορέσει κόκκινα τσαρούχια στον Χριστό.

Ο Χριστοφόρος είχε ένα οργανωτικό δαιμόνιο. Η Υποδοχή του Πατριάρχη Αθηναγόρα στην Κόνιτσα άφησε εποχή. Ο Χρήστος Θανασούλας μου είπε «Μέσα σε

ένα βράδυ οργάνωσε τέτοια υποδοχή που είχαν να το λένε πολλά ξένα κανάλια. Η Κόνιτσα ολόκληρη, έλαμπε από ευτυχία. Θα μπορούσα, αναφερόμενος σε λεπτομέρειες, να καλύψω σελίδες».

Ήταν η λαμπρότερη υποδοχή και εορτή που γνώρισε η Κόνιτσα στην ιστορία της.

Μονή Μολυβδοσκεπάστου

Η Μονή Μολυβδοσκεπάστου χρησίμευσε σαν καθεδρικός ναός της Επισκοπής Πωγωνιανής.

Είναι ένα από τα αρχαιότερα μοναστήρια. Βρίσκεται κοντά στο χωριό Δεπαλίτσα στον ποταμό Αώο.

Λέγεται ότι την ίδρυσε ο αυτοκράτορας του Βυζαντίου Κωνσταντίνος Δ' Πωγωνάτος στα 668 μ.Χ. και από αυτόν πήρε το όνομα η περιοχή (Πωγωνιανή)

Το Μοναστήρι λειτουργούσε και κατά την τουρκοκρατία.

Ο Χριστοφόρος Χατζής το βρήκε ερείπιο και ετοιμόρροπο. Στο εσωτερικό του βλέπει κανείς ωραιότερες τοιχογραφίες που διατηρούνται σε πολύ καλή κατάσταση. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο Μητροπολίτης αυτός, γνωρίζοντας τη σημασία του Μοναστηριού, το ανακαίνισε εξ' ολοκλήρου. Οι κάτοικοι της περιοχής θεωρούν τον Χριστόφορο Χατζή, σωτήρα του μοναστηριού. Διηγούνται δε ότι παρακολούθησε ο ίδιος τις εργασίες και στην ελάχιστη λεπτομέρεια από τα ειδικά συνεργεία αποκατάστασης βυζαντινών μνημείων, που με ενέργειές του είχε καταφέρει και προέβησαν στις αποκαταστάσεις. Γνώριζε να συγκινεί να δημιουργεί ενδιαφέρον, ακόμα και ενθουσιασμό. Όλη η επαρχία εισέφερε,

αλλά και ο ίδιος κατέφυγε σε πολλούς που μπορούσαν να βοηθήσουν. Μου είπαν ότι οι τσοπάνηδες της περιοχής από δική τους πρωτοβουλία έκαναν έρανο και μαζεύτηκε μία αξιόλογη ποσότητα τυριού. Το προϊόν από την πώληση διατέθηκε για την Μολυβδοσκεπάστο.

Επιθυμούσε να κατασκευάσει στην Κόνιτσα ένα ναό στην μνήμη Κοσμά του Αιτωλού. Κατέφυγε στον Δήμαρχο για την εξασφάλιση οικοπέδου και το επέτυχε. Έφτασε στο σημείο να αρχίσουν οι εργασίες. Δεν προχώρησαν γιατί έφυγε λόγω συμπληρώσεως του ορίου ηλικίας με νόμο που ίσχυε τότε. Το έργο συνεχίστηκε από τον νυν Μητροπολίτη κ. Σεβαστιανό.

Κοινωνική προσφορά

Από διάσπαρτες φωτοτυπημένες σελίδες περιοδικού που ίσως είναι ο τίτλος του ΚΟΝΙΤΣΑ αντιγράφω το πιο κάτω απόσπασμα: *«... τον θρόνο κατέχει ο Μητροπολίτης Χριστοφόρος, δράσιν ου την τυχαίαν αναπτύσσων εις την επαρχίαν του. Η Μητρόπολις περιλαμβάνει περί τους 130 ναούς, εξωκκλήσια και παρεκκλήσια 350. Λειτουργούν κατηχητικά σχολεία, γενικόν φιλόπτωχον ταμείον και εθνικά οικοτροφία εις Κόνιτσαν και Πωγωνιανήν. Μοναί εν ενεργεία: Η Κοίμησις της Θεοτόκου Μακραλέξη (ΙΒ' αιών), Κοίμησις Θεοτόκου Μολυβδοσκεπάστου (ΙΓ' αιών) και Γεννέσιον Θεοτόκου Μολίτσης Κονίτσης (ΙΒ' αιών).*

Ο ίδιος με έγγραφη αναφορά του προς την Ιερά Σύνοδο αναφερόμενος στις καταστροφές που υπέστη η

περιφέρειά του εξαιτίας του πολέμου 1940-41 και του αδελοπολέμου 1947-49 σημειώνει στατιστικά στοιχεία που μας δίνουν σαφή εικόνα της καταστροφής που είχε σαν αποτέλεσμα να πλησιάσει να ερημωθεί η επαρχία «*Επαρχία Πωγωνίου μέχρι του έτους 1940 ηρίθμει 32 κοινότητας με πληθυσμόν 15.051 κατοίκους. Το έτος 1951 ο αριθμός υποβιβάσθει κατά 5.696 κατοίκους*».

«Το έτος 1940 η Κόνιτσα είχε πληθυσμόν 19.519 κατοίκων. Το έτος 1951 είχαν υποβιβασθεί εις 13.915 με 39 κοιότητας».

Και πιο κάτω: *«ήδη με την σημερινήν ολέθριαν επιδημίαν της αστυφιλίας είναι ζήτημα αν ο πληθυσμός αμφοτέρων τούτων των ακριτικών επαρχιών Κονίτσης και Πωγωνίου υπερβαίνει τας 22.000».* Οι αριθμοί λένε ότι μέχρι το 1940, Πωγώνι και Κόνιτσα αριθμούσαν 23.370 κατοίκους και το 1951 έμειναν 19.800, εκτός από την απογύμνωση εξαιτίας της *«ολέθριας επιδημίας της αστυφιλίας» (έτος 1958).*

Από τα πιο πάνω τον αριθμό των κοινοτήτων της περιφέρειας της Μητρόπολης, βγαίνει ότι ήσαν 71 κοινότητες. Έπρεπε λοιπόν να υπάρχουν 71 ναοί. Ο αριθμός αυτός θεωρητικά πρέπει να είναι ακριβής. Δεν ξέρουμε πόσες εκκλησίες καταγράφηκαν το 1940 έως το 1949. Πληροφορούμαστε όμως από το απόσπασμα σελίδας του περιοδικού «ΚΟΝΙΤΣΑ» ότι εκ της *«ου της τυχαίας δράσεως»* του Μητροπολίτη Χριστοφόρου, η Μητρόπολη ξεπερνούσε τους 130 ναούς. Πρέπει να πιστέψει κανείς ότι ο ακαταμάχητος αυτός ιεράρχης απεκατέστησε όλους τους ναούς της Μητρόπολης και πρόσθεσε και άλλους. Γιατί, μεταξύ του αριθμού 71 (κάθε κοινότητα το ναό της) και του αριθμού 130 είναι μεγάλη η διαφορά έστω

και αν προστεθούν οι ναοί μέσα στην Κόνιτσα, στο Δελβινάκι, έστω και οι μοναστηριακοί.

Οι αριθμοί μιλούν μία γλώσσα που δεν επιδέχεται συμβιβασμούς, υποθέσεις, συμπλησιασμούς και ενδεχόμενα. Σε τούτη την περίπτωση σχεδόν μονολεκτικά, μας λένε αυτό που θέλουν να πουν. Εμείς μένουμε μόνο να θαυμάζουμε.

Για τον άνθρωπο

Το κοινωνικό έργο του Χριστοφόρου Χατζή στην Μητροπολιτική του περιφέρεια υπήρξε τεράστιο. Εκτός από τα κοινωφελή ιδρύματα και άλλα παρεμφερή, οικοδόμησε ψυχές που πήγαιναν να καταρρεύσουν, που βιάδιζαν κατευθείαν στον αφανισμό.

Από τις πρώτες ημέρες τον τρόμαξε η ορφάνια που περπατούσε απελπισμένη στους δρόμους, βαδίζοντας σταθερά στον όλεθρο.

Με μηδαμινά μέσα έτρεξε και μάζεψε τα πεντάρφανα παιδιά. Πόσες ψυχές θα χάνονταν, αλήθεια, αν δεν υπήρχε αυτός ο παράκλητος, αυτή η εξ' ύψους βοήθεια, να συμπαρασταθεί και να καθοδηγήσει; Έδωσε νέα ζωή στο ορφανοτροφείο της Κόνιτσας αναγνωρισμένο από το Υπουργείο Κοινωνικής Πρόνοιας.

Είχα την τύχη να γνωρίσω έναν τρόφιμο. Μεταφέρω τα λόγια του από το μαγνητόφωνό μου. Μας αποκαλύπτει με απλά λόγια όλο το μέγεθος της αντίληψης, προστασίας και επαγγελματικής αποκατάστασης που έτυχαν όλοι οι τρόφιμοι με φροντίδα του Χριστοφόρου Χατζή, που ήταν Πρόεδρος του ορφανοτροφείου.

«Ήμουν τεσσάρων χρόνων όταν σκότωσαν τον πατέρα μου και έχασα τη μάνα μου. Με περιμάζεψε μία

θεία μου να με προστατέψει αλλά και αυτή πάλευε με τη φτώχεια. Με έβαλαν στο ορφανοτροφείο στις Φιλιάτες. Από το νηπιαγωγείο, στο Δημοτικό Σχολείο και όταν το τελείωσα έπρεπε να φύγω από εκεί να πάω σε κάποια τεχνική σχολή από αυτές που διατηρούσε το Υπουργείο Κοινωνικής Πρόνοιας, Σηβιτανίδειος, Λέρος και Κόνιτσα. Βοήθησε ένα παιδαγωγός που με γνώριζε από τις Φιλιάτες και μπήκα στο ορφανοτροφείο Κονίτσης που ήταν πιο κοντά.

Εκεί Πρόεδρος ήταν ο Μητροπολίτης Χριστοφόρος Χατζής. Έμαθα επιπλοποιός». «Είχε εκεί εργοτάξιο; εργασία; μαστόρους που μας μάθαιναν την τέχνη;». «Είχε τα πάντα για όλα τα επαγγέλματα. Ήσαν αρκετά παιδιά και μάθαιναν διάφορες τέχνες». «Πως ήταν η ζωή εκεί;». «Καλύτερα από το καλύτερο σπίτι. Εκεί δεν ένοιωθες την ορφάνια. Ο Δεσπότης ήταν ο μεγάλος πατέρας μας.

Εγώ πήγαινα τακτικά στην Εκκλησία και βοηθούσα σε όλα, στο κατηχητικό, στην καθαριότητα, έκανα θελήματα όπου χρειαζόταν. Γνωρίστηκα περισσότερο με το Δεσπότη, με συμπάθησε και εγώ του είχα μεγάλο σεβασμό, μέχρι που με έπαιρνε κοντά του όταν ήταν να πάει στα χωριά. Εγώ δεν γνώρισα πατέρα. Αν δεν ήταν αυτός να με βοηθήσει δεν ξέρω τι θα γινόμουν.

Πήγαινα συχνά και βοηθούσα στη Μητρόπολη την αδερφή του, την κυρία Σοφία που ήταν η νοικοκυρά και τα φρόντιζε όλα. Είχε ανάγκη από πολλά η Μητρόπολη. Να σου πω για την οικοσκευή; Δεν υπήρχε ούτε κουτάλι. Η κυρία Σοφία έφερε πιατικά και όλα τα είδη της κουζίνας από τα καράβια του άντρα της που ήταν εφοπλιστής.

Ο Δεσπότης ήταν λιτοδίαιτος. Κυκλοφορούσε στα χωριά με δανεικά αυτοκίνητα, γιατί δεν διέθετε η Μητρόπολη τότε του Δημάρχου, τότε του Έπαρχου, τότε του νεωκόρου της Μητρόπολης. Όταν ήταν να πάμε σε ορεινά

χωριά στους κατσικόδρομους ζητούσε και του έδινε στρατιωτικό τζιπ ο στρατιωτικός Διοικητής.

Όταν κάποιος μάθαινε την τέχνη του έδινε όλα τα εργαλεία. Πρώτα τους ραφτάδες. Σε όλους έδωσε ραφτάδικη μηχανή. Βρήκε δουλειά σε όλους όσοι αποφοίτησαν από τις σχολές του οικοτροφείου. Μου βρήκε δουλειά στο γνωστό εργοστάσιο Τσαούσογλου, ώσπου πήγα στρατιώτης. Μετά, με γνωριμίες του, έπιασα δουλειά στα Ναυπηγεία Ελευσίνας όπου δούλεψα 28 χρόνια. Είχε τον τρόπο του. Μου στάθηκε προστάτης. Αυτός με στεφάνωσε. Βάφτισα το πρώτο μου αγόρι και το έβγαλα Χριστοφόρο σε αναγνώριση της μεγάλης ευεργεσίας.

Να σου πω για την αγάπη που του είχαν; Τον έβλεπαν σαν Άγιο. Ό,τι ζητούσαν το είχαν. Περπατούσε στο δρόμο και έτρεχαν, μικροί μεγάλοι, να του φιλήσουν το χέρι. Αναγέννησε την περηφάνια και στόλισε την Κόνιτσα».

Γεύτηκα την αγάπη των απλών ανθρώπων κατά την πρώτη μου επίσκεψη στην Κόνιτσα. Έτσι, έχω αποκομίσει και δική μου αντίληψη. Ρώτησα πολλούς. Όλοι χρησιμοποίησαν τη λέξη: άγιος και είχαν να μου πουν κάτι προσωπικό. Προσπαθούσα να βρω κάποιον που δεν τον γνώριζε και κατέστη αδύνατο.

Θα αναφερθώ σε δύο από τις πολλές συναντήσεις μου, αντιγράφοντάς τις πιστά, όπως τις απέδωσε η μαγνητοταινία:

Μία ηλικιωμένη είχε φορτωθεί στην πλάτη της ξερά κλαδιά, είχε ακουμπήσει σε έναν χαμηλό ξερόλιθο να ξεκουραστεί

- Γειά σου γιαγιά
- Καλό να 'χεις πιδί μ. Ποιους είσι γιόκα μ;

- Έρχομαι από πολύ μακριά, για να μάθω για κάποιον που τον είχατε εδώ Δεσπότη. Ήταν από το χωριό μου.
- Σταυροκοπήθηκε η γρια. Με παρατηρούσε με απορία.
- Βάι, βάι γιόκα μ. Είνοι ου άγιους. Τ' ανάφτω καντήλ, τουν έχου στα κουνίσματα.

Είχε δακρύσει. Σκούπισε τα δάκρυστά της με την μπροστοποδιά. Είδα που ήθελε να μιλήσει και την διέκοψα.

- Έχεις τίποτα, γιαγιά, να μου πεις για τον Δεσπότη; Τον γνώρισες;

Δεν θα ακολουθήσω τους γλωσσικούς ιδιωτισμούς της γιαγιάς Χαιδούλας. Θα αποδώσω όμως πιστά τα όσα μου είπε: *«Με τις φασαρίες που ρήμαζαν τον τόπο, μου γκρέμισαν το σπίτι και «κονακιάσαμε» στο αχούρι. Σαν ήρθε αυτός ο άνθρωπος (σταυροκόπημα) ακούστηκε ότι ήταν άγιος. Πήγα και κλάφτηκα στην κυρία Σοφία (αδερφή του). Την άλλη μέρα, νάτος ο Δεσπότης. Του έβαλα μετάνοια. Είδε το χάλασμα: «Με τη βοήθεια του Θεού θα το φτιάξουμε καλύτερο». Έστειλε μαστόρους, κάτι δικά του παλικάρια και το έφτιαξε παλάτι. Πέρνα γιόκα μου να σου φτιάξω έναν καφέ και είσαι από δρόμο. Εδώ πα δα είναι του σπιτ».*

Βρέθηκα σε ένα σπίτι που διατηρούσε τον παραδοσιακό ηπειρώτικο χρώμα. Απόλαυσα τον καφέ της κυρα-Χαιδούλας. Από τα εικονίσματα με έβλεπε ο Δεσπότης. Τον είδα που χαμογελούσε.

Πριν αρκετά χρόνια, με έστειλαν δικαστικό αντιπρόσωπο σε βουλευτικές εκλογές στην Πυρσόγιαννη, ένα κεφαλοχώρι προς τα αλβανικά σύνορα. Στην πρώτη μου επίσκεψη στην Κόνιτσα ρώτησα για το δρόμο και

μου είπαν ότι είναι ασφαλτοστρωμένος. Στο δρόμο συνάντησα ένα γιδομαντρί, που όπως έδειχνε ήταν πολύ νοικοκυρεμένο.

Σταμάτησα να ζητήσω τάχα λίγο νερό.

Η υποδοχή που μου έγινε ήταν ζεστή και ανθρώπινη.

Είπα στην κυρά-Χρυσάφω ποιος ήταν ο σκοπός μου και ότι ήμουν συμπατριώτης με τον Δεσπότη Χριστόφορο.

Πέταξε τη ρόκα της, που έγνεθε ταγίσιο μαλλί.

- Μι έφρις τουν άγιο. Ου θιός να σ' εχ' καλά.

Τα είπαμε και με την κυρά-Χρυσάφω φώναξε τις δύο νυφάδες της να με δουν.

Όταν δυσκόλεψαν τα πράγματα στον Εμφύλιο, τράβηξαν το κοπάδι τους νοτινά, προς την περιοχή του Μετσόβου. Όταν ημέρεψαν τα πράγματα ξαναγύρισαν. «Είχι περασ' του πουτάμ. Τα λιθάρια μοννάχα βρήκαμ!». Έπεσαν στη δουλειά. Ξαναβουλευτήκαν. Η Χρυσάφω έγνεθε το τραγίσιο μαλλί, δεν είχε όμως αργαλειό να το υφάνει. Πέρασε ο Δεσπότης, σταμάτησε για λίγο, ρώτησε πως πάνε και του είπε η Χρυσάφω ότι δεν είχε αργαλειό να υφάνει τα σαΐσματα. Δεν της είπε τίποτα ο Δεσπότης. Μετά από λίγες ημέρες έφτασε στο γιδομαντρί ένας καινούριος αργαλειός. Και τραγουδάει η Χρυσάφω υφαίνοντας τα σαΐσματα. Με πήρε να δω τον αργαλειό. Παρατήρησα ένα κρεμασμένα σταυρουδάκι.

- Αυτό το έχεις για το κακό μάτι;

- Είναι ου άγιος, ο Σεδπότς. Τουν έχου κι μου μιλάει.

Είνι του φλαχτάρ. Όπου άγιους μακρά ου εξαποδούς.

Η Κόνιτσα υπέφερε από την έλλειψη βιβλιοθήκης. Κουβεντιάζοντας γι' αυτό το ζήτημα, όλοι μου έλεγαν ότι ήταν ο καημός τους. Να φτιαχτεί στην Κόνιτσα

μία βιβλιοθήκη για όλη την επαρχία. Το 1962 ξεκίνησε ο Χριστόφορος Χατζής το μέγα έργο. Ο Δήμαρχος Κόνιτσας ένας εμπνευσμένος άνθρωπος ο Κώστας Ρούσος διέγνωσε την αξία του ιεράρχη, διέθεσε το οικόπεδο. Μίλησε ο Δεσπότης με τον στρατιωτικό διοικητή. Και διηγείται ο Χρήστος Θανασούλας: «... Έχεις στρατιώτες που μπορούν να κάνουν χρυσές δουλειές, δώσε μου μερικούς τεχνίτες. Δε θα τους κουράσω. Θα έχουν τα τσιγάρα τους, σοκολάτες και ό,τι άλλο καλό».

Έτσι χτίστηκε το μεγαλοπρεπές οικοδόμημα που στέγασε αρχικά τη βιβλιοθήκη της Κόνιτσας. Ο εμπλουτισμός της με βιβλία ήταν εντυπωσιακός. Ξεκίνησε με 2.000 βιβλία. Ο Δεσπότης που γνώριζε πολύν κόσμο, έγραψε σε όλους. Όλοι ανταποκρίθηκαν. Έγραψε σε Ηπειρώτες στο εξωτερικό. Ήταν κάτι θαυμάσιο. Ήρθαν ακόμα και ξενόγλωσσα συγγράμματα. Η βιβλιοθήκη έγινε πολύ γρήγορα το πνευματικό κέντρο της Κόνιτσας με συχνές παράλληλες πνευματικές εκδηλώσεις. Πολύ γρήγορα κυριάρχησε στην περιοχή. Ήρθε η ώρα που δεν μπορούσε να ανταποκριθεί στα έξοδα λειτουργίας, κυρίως στους μισθούς του προσωπικού και χρειάστηκε να την αναλάβει ο Δήμος.

Η βιβλιοθήκη της Κόνιτσας είναι έργο του Δεσπότη Χριστόφορου. Σήμερα είναι ένα πραγματικό κόσμημα στην Κόνιτσα. Στεγάζεται σε πτέρυγα του Δημοτικού Μεγάρου, πιστεύω δε ότι εάν δεν είναι εφάμιλλη της Εθνικής βιβλιοθήκης της Αθήνας είναι η δεύτερη από αυτήν σε όλη τη χώρα. Εντυπωσιάζουν: η ταινιοθήκη, η κασετοθήκη, τα CD, το φωτογραφικό αρχείο, ενώ όλοι οι υπάλληλοι εργάζονται με computer στο γραφείο τους και με ζηλευτό κέφι.

Ο ακαταμάχητος οραματιστής έφτιαξε Γυμνάσιο-οικοτροφείο. Οι μαθητές των χωριών ολόκληρης της περιοχής που δεν είχαν Γυμνάσιο στο χωριό τους και ήταν αδύνατο να μεταφέρονται στην Κόνιτσα, έμεναν στο οικοτροφείο με εξασφαλισμένη την διαμονή, την τροφή τους και την παρακολούθηση από ειδικούς παιδαγωγούς. Ζητάει οικονομική ενίσχυση από το Υπουργείο Κοινωνικής Πρόνοιας για το γυμνασιακό οικοτροφείο *«δια 70 μαθητάς της περιοχής Γράμμου διότι ουδείς δύναται να προσφέρει οβολόν εξαιτίας του φόρτου της πενίας»*. Τα γυμνασιακά μαθήματα, συνδυασμένα με ειδικά προγράμματα αγωγής και ανατροφής των παιδιών έδιναν μία πληρότητα στη μάθηση και δημιουργούσαν σωστούς ανθρώπους.

Ζήτησα να μάθω ποια ήταν η συμπεριφορά του Δεσπότη σχετικά με τους επαναπατριζόμενους. Πριν ακόμα έχω καμία απάντηση, πίστευα ότι θα ήταν ανθρώπινη, και ανεπηρέαστη από πολιτικά πάθη, που τότε ακόμα δεν είχαν καταλαγιάσει.

Πραγματικά στάθηκε ο άνθρωπος προστάτης. Έβλεπε ότι ήταν μία κατάσταση όπου είχε τυφλώσει τους ανθρώπους με μίσος. Πολλοί παρασύρθηκαν χωρίς επίγνωση. Η επιστροφή τους στο πάτριο έδαφος αποτελούσε μαρτυρία ότι είχαν ζήσει σε ένα κακό παρελθόν. Ο Δεσπότης της Κόνιτσας έβλεπε ανθρώπους που γύρισαν στον τόπο τους να συνεχίσουν τη ζωή τους. Προς αυτή την κατεύθυνση τους βοήθησε.

Υπήρξαν και αντίθετες απόψεις. Μερικοί θεώρησαν απόβλητους τους επιστρέφοντες. Και το έλεγαν: Η θέση αυτή δεν άντεξε. Την έκανε να υποχωρήσει, η γλυκάδα του Δεσπότη τους, η ανθρωπιά του και η υποχρέω-

ση που αισθανόταν να συμπαραστέκεται και να βοηθάει όποιον προσέφευγε σ' αυτόν.

Πρέπει να σημειωθεί σαν σπουδαία κοινωνική προσφορά του Χριστόφορου η βοήθεια των άνεργων της περιοχής της Μητρόπολής του. Μου είπαν ότι «έβρισκε δουλειά σε όλους». Ο Χρήστος Θανατούλας μου ανέφερε σειρά βιομηχανιών στην Αθήνα, που δέχτηκαν παιδιά σε δουλειές, αφού είχαν συστάσεις από τον Δεσπότη.

Μου μίλησαν για την ίδρυση τυροκομείου στην Κόνιτσα. Ο Δεσπότης συναντήθηκε με τον υπουργό Αβέρωφ ο οποίος ήταν το πρόσωπο που τράβηξε τους γαλακτοπαραγωγούς της περιοχής Μετσόβου από τα αρπακτικά νύχια των εμπόρων. Ίδρυσαν Συνεταιρισμό, έστειλε Μετσοβίτικα παιδιά σε ειδικές τυροκομικές σχολές του εξωτερικού και γρήγορα οι τσελιγκάδες είδαν χρήματα στην τσέπη τους.

Το είδε το διαπεραστικό μάτι του πρακτικού ιεράρχη και θέλησε να γίνει το ίδιο και στην περιοχή του.

Άφησα τελευταία μία συνομιλία που είχα με τον : *«Αχιλλέα Κολιού του παπα-Γιώργη γιου»* έτσι μου συστήθηκε όταν μπήκα στην ανθοστόλιστη αυλή του και απόλαυσα τη ζεστή του κουβέντα. Θα αντιγράψω εξολοκλήρου τα όσα είπε για τον *«αιόδιμον γέροντα Χριστοφόρον»*.

«Ενεθρονίσθει στην Κόνιτσα τον Μάιο 1957 εις τον Μητροπολιτικόν Ναόν Αγίου Νικολάου. Αρχιμανδρίτην είχε τον Θεόδωρο Μπερατήν. Συνοικούσε μαζί του και συνέτρωγαν χρόνια ένδεκα. Γνωρίζει τα πάντα για τον γέροντα Χριστόφορο. Πολύ σεβαστικός, πολύ σοβαρός και πολύ πνευματοφόρος άνθρωπος.

Τότε ήμουν διευθυντής της βιβλιοθήκης Κονίτσης και είχα Πρόεδρο τον Μητροπολίτη Χριστοφόρο. Σαν υπεύθυνος ήμουν εισηγητής στα θέματα. Αυτό που του διέκρινε ήταν η καλή διάθεση που είχε, να φροντίζει ο ίδιος για ο,τιδήποτε έλλειπε. Σημείωνε. Έτρεχε στην Αθήνα, παντού όπου γνώριζε ότι μπορούσαν να τον βοηθήσουν. Είχε πάρα πολλές τέτοιες πηγές.

Ήταν τότε με την παλιννόστηση των Ελλήνων από τη Ρωσία και έτρεχε να βρει φόρμουλα να στεφανώσει τα ζευγάρια που ζούσαν χωρίς γάμο, να τους στεφανώσει με ιεροτελεστία, να ζήσουν θρησκευτικά όπως όλοι οι άλλοι Έλληνες. Έτρεξε στον Υπουργό Δικαιοσύνης τον κύριο Καλλία και ζήτησε να ληφθούν μέτρα γιατί είχαν κάνει και παιδιά στην Τασκένδη και αλλού. Έκανε γάμους, καταχωρήσεις στα Δημοτολόγια και ό,τι άλλο έπρεπε. «Παρατηρήθηκαν αντιδράσεις αφού όλοι αυτοί ήταν αριστεροί;». «Στην Κόνιτσα έχουμε δεξιό στοιχείο. Τους ελάχιστους παθιασμένους κατάφερε και τους συγκίνησε ο Χριστοφόρος με την τέλεια γλώσσα που είχε, την τέλεια πολιτική διπλωματία που διέθετε και έτσι δεν σημειώθηκαν αντιδράσεις.

«Σχετικά με το ίδρυμα πνευματικής στέγης, η σκέψη ήταν δική του. Το οικόπεδο το διέθεσε ο Δήμος 800 τ.μ. Γνώριζε να αποσπά χρήματα για κοινωφελείς σκοπούς. Το Υπουργείο Οικονομικών διευθυντής Ζακόπουλος διέθεσε το 1962 300.000 δραχμές, αξιόλογο ποσό τότε. Ζήτησε από τον Διοικητή του 583 Τάγματος πεζικού και του διέθεσε μεταφορικά μέσα για τα υλικά οικοδομής. Του διέθεσε τεχνίτες οικοδόμους, στρατιώτες και έτρεχε ο Δεσπότης να τους κουβαλάει γλυκά και τσιγάρα, να του εμψυχώνει, να τους περιποιείται ώστε να αποδώσουν δουλειά. Έτσι τελείωσε αυτό το ωραίο έργο».

«Ήταν Μητροπολίτης για μεγάλη Μητρόπολη, αρχοντικός με ανεβασμένες σκέψεις ψηλά. Μία μέρα τον είδα που διόρθωνε κάτι από αρχιερατική στολή. Κάτι έραβε. Του έβαλα μετάνοια και τον ρώτησα: «Αυτός ο κρεμασμένος αρχιερατικός σάκος τίνος είναι; Τον αγαπήσατε; Μήπως σας τον έκανε δώρο κάποιος επίσκοπος; Αρχιεπίσκοπος;». «Τι λες καλέ; Ο Πατριάρχης Ιωακείμ 3^{ος} μου τον χάρισε. Είχε αυτό το κόκκινο σκούρο βυζαντινό χρώμα».

Κάθε Πάσχα στην ημέρα της Αγάπης, πηγαίναμε εν πομπή, από την εκκλησία στο Μητροπολιτικό μέγαρο. Μας έβαζε στο μεγάλο σαλόνι και καθόμαστε. Εκεί είχε κόκκινα αυγά σε μεγάλο καλάθι, κόκκινα βαμμένα τσουγκρίζαμε, ευχόμαστε και μας έλεγε μερικές πνευματικές νουθεσίες».

«Θέλω να σε ρωτήσω κάτι ακόμα για το πνευματικό ίδρυμα. Σήμερα τι γίνεται εκεί;»

«Η Βιβλιοθήκη στεγάστηκε εκεί είκοσι χρόνια. Τώρα στεγάζεται στο Δημοτικό Μέγαρο και ανήκει στον Δήμο. Σήμερα χρησιμοποιείται για κατηχητικά μαθήματα, είναι καθαρά πνευματικό κέντρο, εκεί δέχεται ο Μητροπολίτης δύο φορές την εβδομάδα».

«Όταν έφυγε;»

«ήταν 10 Ιουλίου 1967 εξαιτίας νόμου που ίσχυε τότε, περί ορίου ηλικίας. Έγινε αποχαιρετιστήριο εσπερινός, αποχαιρετιστήρια λειτουργία, εξεφώνησε αποχαιρετιστήριο λόγο γεμάτος συγκίνηση. Μας φίλησε όλους, από το εκκλησίασμα, έναν ένα με τη σειρά. Φορτώθηκαν όλα τα πράγματά του σε φορηγό για την Ελευσίνα.»

«Σε ευχαριστώ φίλε Αχιλλέα Κολιού του παπα-Γιώργη γιου για την αποκαλυπτική κουβέντα που είχες την καλοσύνη να κάνουμε μαζί»

«Σας συγχαίρω Βαγγέλη για ό,τι κάνετε για τον αιόδιμο γέροντα Χριστόφορο. Αυτό σας τιμάς όλως ιδιαι-

τέρως, γιατί εδώ και τόσα χρόνια δεν βρέθηκε κάποιος να αφιερώσει ένα ανάτυπο να υπάρχει στη βιβλιοθήκη γι' αυτόν τον άνθρωπο που πρόσφερε στην Κόνιτσα όσο κανένας.

«Το χρέος αγαπητέ μου Αχιλλέα ας το πούμε μοιρασμένο μεταξύ Κόνιτσας και Ελευσίνας. Η Ελευσίνα τον γέννησε. Η Κόνιτσα τον απόλαυσε. Αγαπούσε την Ελευσίνα με όλη του την καρδιά. Στην Κόνιτσα χάρισε το μέγιστο των δυνατοτήτων του. Ο Χριστοφόρος Χατζής υπάρχει για τις δύο πόλεις. Προσπαθώ να κάνω αυτό που δεν έγινε μέχρι σήμερα: να καταγραφεί η δραστηριότητα και η προσφορά του για να την έχουμε στην Ελευσίνα σαν παράδειγμα προς μίμηση».

«Αυπάμαι που δεν έγινε κάτι εδώ στην Κόνιτσα. Πρέπει να γίνει μία προτομή του Χριστόφορου να στηθεί μπροστά στο πνευματικό ίδρυμα να την βλέπουν οι νέοι της Κόνιτσας να διδάσκονται».

«Ελπίζω αγαπητέ μου Αχιλλέα Κολιού του παπα-Γιώργη γιου, σύντομα να έχεις στα χέρια σου ένα γραπτό κείμενο από την ταπεινότητά μου, που να αναφέρεται στο πρόσωπο που αρκετά χρόνια συνεργάστηκες μαζί του».

Από τη σελίδα 28 κάποιου τεύχους του περιοδικού ΚΟΝΙΤΣΑ βλέπουμε ότι «την 30-9-63 ετελέσθη υπό του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου μας κ. Χριστοφόρου αρχιερατικόν μνημόσυνον υπέρ του Εθνικού Ευεργέτου Παν. Τριανταφυλλίδου εκ Γορτυνίας εκ του κληροδοτήματος του οποίου ανηγέρθη κυρίως η πνευματική στέγη (Εστία) Κονίτσης. Τα εγκαίνια της οποίας ετελέσθησαν το απόγευμα της ίδιας ημέρας ...», «Μετά τον αγιασμόν απεκόπη υπό του Νομάρχου Καλογεροπούλου η προ της εισόδου ταινία. Ομίλησεν ο Σεβασμιότατος Χριστόφορος...» Ο Δήμαρχος κ. Ρούσης στενός συνεργάτης του Δεσπότη «ε-

ξήρεν την προσωπικότητα του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου και τας πολλὰς αὐτοῦ πρὸς Κόνιτσαν καὶ Ἐπαρχίαν εὐεργεσίας καὶ ηὐχήθη μακροήμερουσιν ἐπ' ἀγαθῷ τῆς πόλεως καὶ τῆς ἐπαρχίας»

Αποχαιρετισμός

Και ἐπήλθε το πλήρωμα τοῦ χρόνου

Τὸν πῆρε τὸ ὄριο ἡλικίας με νόμο που ἴσχυε τότε, καὶ ἔπρεπε νὰ εγκαταλείψει τὴν περιοχὴ που τῆς στάθηκε φύλακας-ἄγγελος. Καὶ ἔφυγε στεναχωρημένος.

Με ὅσους συναντήθηκα στὴν Κόνιτσα ἔκανα καὶ αὐτὴ τὴν ἐρώτηση: *«Πες μου κάτι γιὰ τότε που ἔφυγε ἀπὸ τὴν Κόνιτσα»*. Οἱ περισσότερες ἀπαντήσεις δὲν ἔλεγαν αὐτὸ που ζητοῦσα, καὶ ελάχιστες ἦσαν περιληπτικὲς καὶ κάπως ἀόριστες. *«Χάσαμε τὸν ἀγίό μας», «ἐκλάμε ὅλος ὁ κόσμος που μας ἔφυγε ὁ ἀγιὸς ἄνθρωπος», «δὲν θὰ ματαδοῦμι σαν κι αὐτόν»*.

Τὸ περιοδικὸ ΚΟΝΙΤΣΑ εἶναι ἀποκαλυπτικὸ γύρω ἀπὸ τὴν λήξη τῆς ποιμαντορικῆς ἀποστολῆς τοῦ Χριστοφόρου:

«Ὁ τέως Μητροπολίτης μας Σεβασμιότατος κ.κ Χριστοφόρος ἐχοροστάτησεν κατὰ τὰς ἀκολουθίας τῆς Μ. Ἐβδομάδος καὶ τῆς Κυριακῆς τοῦ Πάσχα. Τὴν 3-5-67 ἐδόθη εἰς τὴν αἴθουσαν διαλέξεων τῆς Πνευματικῆς Στέγης Κονίτσης ἀποχαιρετιστήριος γιορτὴ ἐπὶ τῇ ἀποχωρήσει τοῦ, εἰς τὴν ὁποίαν παρέστησαν ἅπαναι αἱ τοπικαὶ ἀρχαὶ καὶ ἐξ Ἰωαννίνων ὁ Πρόεδρος τῆς Ε.Ν.Ν. Κων Φρόντζος μετὰ τοῦ Γεν Γραμματέως κ. Ἰωαν. Νικολαΐδου κ.λπ. καθὼς καὶ πλείστοι ἐκ τῶν κατοίκων τῆς Κονίτσης. Ἀφοῦ κατ' ἀρχὴν ἐψάλλησαν διάφορα τροπάρια, κατόπιν ὠμίλησεν ὁ Δήμαρχος κ. Νικ. Ντεντόπουλος ἐξάρας τὰς ἀρετὰς

και την γόνιμον ποιμαντορίαν του αποχωρούντος ιεράρχου μας, όστις εκόσμησεν την Κόνιτσαν με το ωραίον αυτό κτίριον της πνευματικής στέγης και βιβλιοθήκης και με πολλά άλλα μικρότερα, και ήδη προ ημερών διέθεσε εξ ιδίων 50.000 δρχ για την επισκευήν της οδού αγοράς-πνευματικής στέγης. Ακολούθως ενεχείρησεν εις τον σεβασμιότατον ψήφισμα του Δήμου δι ου, ανεκηρύχθει ούτος επίτιμος Δημότης και συγχρόνως του απένειμεν το χρυσούν μετάλλιον του Δήμου Κονίτισης (δια πρώτην φοράν απονεμόμενον από της συστάσεώς του) ως δείγμα τιμής και ευγνωμοσύνης δι' τα όσα περί της Κονίτισης και της επαρχίας εμόχθησεν. Ο Σεβασμιότατος κ.κ. Χριστοφόρος ανταπαντών και ευχαριστών είπεν πλήρης συγκινήσεως μεταξύ άλλων και τα εξής: «Σωματικώς μεν απέρχομαι μακράν της αγαπημένης μου επαρχίας και του πνευματικού ποιμνίου, αλλά πνευματικώς και νοερώς θα ευρίσκομαι πάντοτε πλησίον σας. Η σκέψις μου και η ψυχή μου θα είναι συνεχώς κοντά σας». Κατόπιν ανήλθεν επί της έδρας ο Πρόεδρος της Εταιρείας Ηπειρωτικών Μελετών κ. Κωνσταντίνος Φρόντζος, ο οποίος εξήρεν επίσης το δημιουργικόν πνευματικόν και υλικόν έργον του τέως Μητροπολίτου μας, και εν συνεχεία ενεχείρησεν προς αυτόν δίπλωμα δι' ου ανεκηρύχθη ούτος επίτιμος ισόβιος Πρόεδρος της Ε.Η.Μ. και του εδώρησεν και αναμνηστικόν αργυρούν δίσκον λαϊκής τέχνης φέροντα το έμβλημα της Ε.Η.Μ. Ο Ιεράρχης ανελθών κατόπιν επί της έδρας ηυχαρίστησεν τον κ. Φράντζον και την Ε.Η.Μ. δια την προσενομένην προς το πρόσωπό του τιμήν και κατόπιν εξεφώνησεν συγκινητικωτάτην αποχαιρετιστήριαν ομιλίαν προς το τέως πνευματικόν ποιμνιον του».

